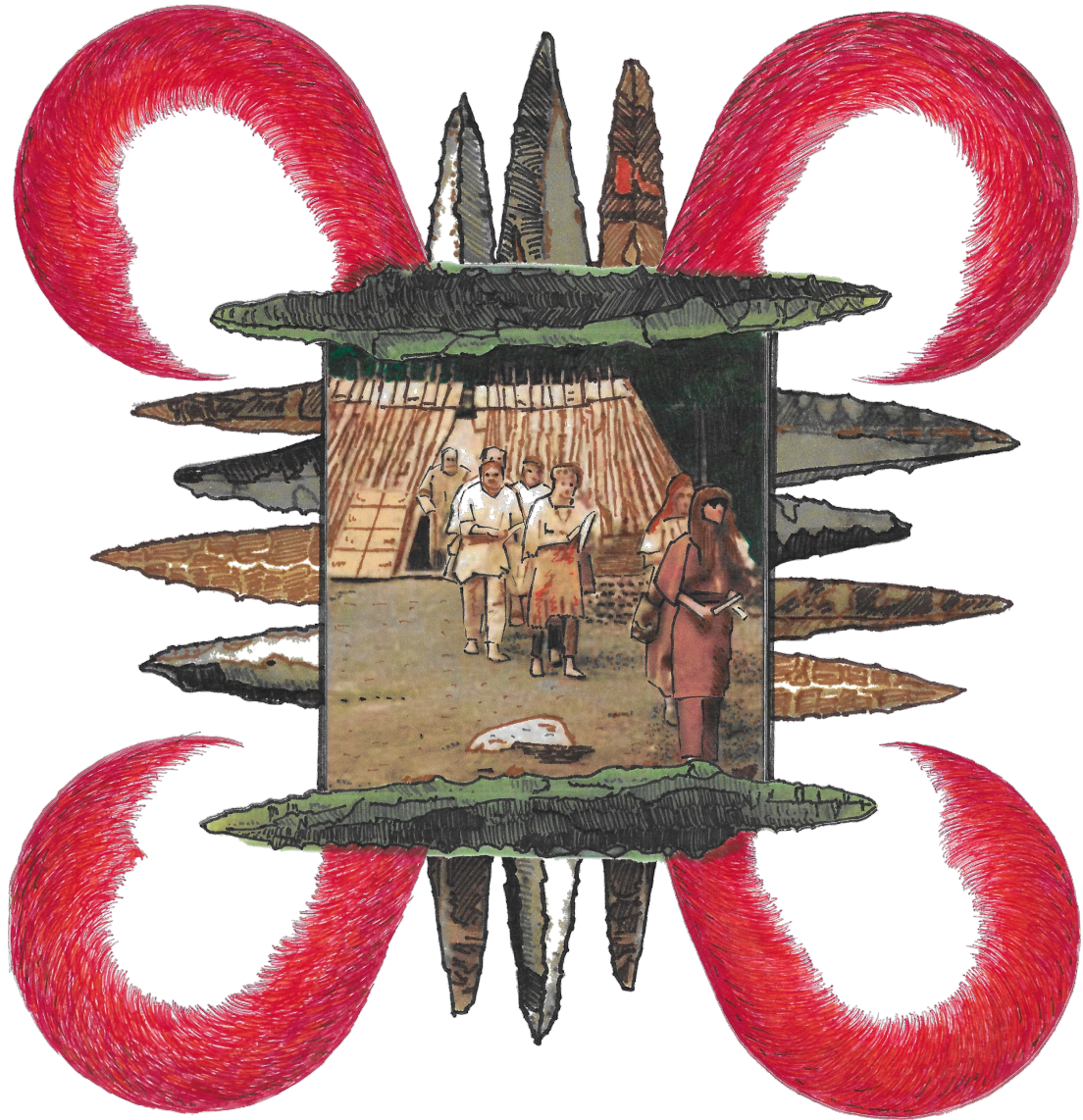

Kultiverade Människor?

Att använda språkanalogier för att förstå arkeologiska problem

Alfred Sjelvgren

ARKK 04 - Kandidatuppsats i Arkeologi - HT 2017

Handledare: Jan Apel

Abstract

This thesis aims to explore the problems archaeologists have to face when working with mixed contexts and multi cultural technologies. The thesis explores how archaeologists could use linguistic explanations when working with material culture studies and how material culture spreads in human societies. The thesis concludes that material culture spreads and function like language and that such metaphors might be appropriate when exploring archaeological materials. The thesis also concludes that the middle neolithic tanged arrowheads is in fact a multi cultural technology used by all the neolithic cultures.

Key words:

Language, Tanged arrowheads, neolithic cultures, Alvastra pile dwelling, mixed context, mixed technology

Abstract	2
Inledning	5
För det första - tack!	6
1. Syfte	6
1.2 Frågeställning	6
1.3 Forskningshistorik	6
2. Blandad kultur	8
Kapitel 1 - Teoretiska verktyg: Samhälle, saker och snack. Materiell kultur och språk	9
1. Inledning	9
2 Saker är inte vad de verkar?	9
2.1 Entanglement	9
2.2 Actor network theory	11
2.2.1 Teknologi och samhälle	12
3 Materiell kultur	13
3.2 Arkeologiska kulturer	14
3.3 DNA	15
4 Språk, ting och kultur.	16
4.1 En språkförklaring	18
4.2 Pidgin och kreoler	18
5. Diskussion	19
Kapitel 2 - Fallstudie 1 - Blandad kontext: Alvastra pålbyggnad och det mänskliga mötet	21
1. Topografisk analys	21
1.1 Fornlämningsmiljö	22
1.1.1 Dalen	22
1.1.2 Omberg	23
1.2 Alvastra, ett förhistoriskt landskap	24
2. Materialet från Alvastra	25
2.1 Fyndmaterial av flinta	25
2.2 Föremål av bergart	26
2.3 Föremål av lera	27
2.3 Stratigrafisk redogörelse	28

2.3.1 Västra schaktet utgrävt 1976-1980	28
2.3.2 Resterande schakt utgrävda 1909-1930	29
3. Alvastra påbyggnad - en neolitisk hembygdsgård	31
4. Diskussion	32
Kapitel 3 - Fallstudie 2 - Blandad teknologi: Från pidginspets till senneolitiskt kreolsamhälle	33
1. Inledning	33
2. Tångespetsar	33
2.1 Eventuell typologisk förklaring	35
2.2 Kulturtillhörighet	36
3. Senneolitikum	37
4. Slutgiltig diskussion	38
5. Slutsatser	42
5.1 Språk är kultur och ting, ting är språk och kultur och kultur är språk och ting.	42
5.2 Tångespetsen är en mångkulturell företeelse	43
5.3 Språkanalogier kan fungera	43
Referenser	44
Bildförteckning	47

Inledning

Det har sagts att alla arkeologer är *hoarders*, alla bär på en strävan efter att samla föremål i egensnickrade kuriosakabinett eller i improviserade magasinslådor hemma i lägenheten. Denna samlingslust har måhända sitt ursprung i det faktum att arkeologer förstår tingets vikt och innebörd på ett sätt som många andra inte gör. Det är ting vi studerar och tingens relation till människor som intresserar oss. Det är föremål vi använder och det är med hjälp av föremål som vi försöker förstå vår arts förflutna. Vägen mot denna kunskap är snårig och krokig, de problem vi stöter på längst vägen består ofta av den ringa information vårt källmaterial skänker oss. Arkeologer försöker skapa en bild av det förflutna med de fragmentariska spillrorna från detta förflutna som huvudsakligt underlag. Vi projicerar våra egna föreställningar och tankar på ett stumt material och förväntar oss att materialet skall svara på våra frågor. Vi tolkar och fortsätter tolka, diskuterar och argumenterar, medan materialet, empirin ligger i magasinslådan och flinar åt oss.

Denna uppsats handlar om problem, något den har gemensamt med de flesta uppsatser. De problem vi står inför när vi försöker identifiera arkeologiska kulturer, och de problem vi står inför när vi inser att den materiella kulturen inte betar sig som vi hade önskat. Uppsatsen handlar även om blandning, blandade kontexter och blandade teknologier, ihopblandande av begrepp och ihopblandande av kultur. Uppsatsen handlar om Alvastra och pilspetsar, den handlar om kulturell apropriering och kulturell blandning, den handlar om språk och kultur, pidgin och kreoler. Den handlar om en kandidatstudents förtvivlade försök att förstå, att förklara och förmedla.

Kanske kan man något *kliché*-artat säga att den handlar om människor? Eller så handlar den kanske om mig? Eller om dig som läser? Eller rätt och slätt om neolitiska pilspetsar, Alvastra påbyggnad och mänsklig kontakt.

Lennarts Kafé - Karlskrona den 28e december 2017

För det första - tack!

Med förståelse för att alla de som på ett eller annat sätt hjälp till med denna uppsats inte kan nämnas vill jag tacka följande personer, utan er hade detta arbete inte kunnat genomföras!

Tack till Jan Apel för en inspirerande och matnyttig handledning.

Tack till Marcus Svensson för ett fantastiskt omslag och ordentlig korrekturläsning.

Tack till Paulina Blaesild för teoretiska ideér, inspirationer och utmaningar.

Tack till Kristina Jennbert för hjälp och ideér i uppsatsens tidigaste skede.

Tack till Lina Dahlqvist för allt sällskap och all pepp.

Och tack till alla som suttit i Knutrummet och pluggat, diskuterat och druckit kaffe med mig!

1. Syfte

Uppsatsens syfte är att ifrågasätta och utforska det neolitiska kulturbegreppet genom att undersöka två neolitiska fenomen, blandade kontexter och blandad teknologi. Dessa båda problem kommer undersökas närmare genom två fallstudier, fallstudie 1 Alvastra pålbyggnad, en blandad kontext och fallstudie 2 tångespilspetsar, en blandad teknologi. Uppsatsens syfte är även att försöka använda språkanalogier för att förklara och förstå dessa fenomen. För att möjliggöra sådana analogier krävs teoretiska verktyg, dessa presenteras i uppsatsens första kapitel.

1.2 Frågeställning

Hur ska vi förstå blandade arkeologiska kontexter och kulturöverskridande teknologier, och hur påverkar dessa företeelser diskussionen om arkeologiska kulturer?

Kan språkanalogier hjälpa arkeologer att förstå det sätt på vilket materiell kultur sprids mellan människor?

1.3 Forskningshistorik

Frågor kring materiell kultur och den materiella kulturens koppling till förhistoriens människor är den grund på vilken den arkeologiska vetenskapen till mångt och mycket vilar. Varje arkeolog

tvingas förr eller senare fundera kring ämnet. Detta betyder att en närmast lavinartad mängd litteratur hade behövt presenteras under detta kapitel och endast en bråkdel av de aktiva forskarnas namn skulle finnas representerat. Då detta varken är görligt eller lämpligt i en uppsats på kandidatnivå har jag valt att endast presentera de mest omdiskuterade texterna och teorierna.

En del av steget från kulturhistorisk arkeologi till *new archaeology* det vi idag kallar processuell arkeologi utgörs av diskussionen om vad materiell kultur är och hur den skapas. En av de tidigaste namnen inom denna diskussion är Lewis Binford som bjuder på en sammanfattning av sina idéer 1973:

“I have never suggested that culture is not manifest in the archaeological record or that observable difference in the archaeological record might not have cultural significance. What I have suggested, however, is that behaviour is the by-product of the interaction of a cultural repertoire with the environment”

Lewis Binford (1973)

Denna funktionella syn på materiell kultur dominerar den processuella arkeologin. Materiell kultur ses som människans utomkroppsliga anpassning till sin miljö och det är de praktiska avtrycken på ett föremål som ger föremålet betydelse för forntidens människor (Binford 1983 s. 19). En annan central del av Binfords syn på materiell kultur är möjligheten att ta hjälp av nutiden för att förstå forntiden. Denna s.k *middle range theory* ska enligt honom överbygga klyftan mellan ett levande samhälle och de stumma arkeologiska lämningarna. *Middle range theory* skapas genom historisk kontinuitet, etnografi eller arkeologiska experiment. Arkeologer kan genom studier av exempelvis jägar-samlargrupper i vår samtid dra slutsatser om hur grupper med denna typ av försörjning levde och nyttjade materiell kultur under forntiden. Genom historiska likheter och arkeologiska experiment kan andra slutsatser och perspektiv skapas (Binford 1983 s. 23f).

Den nya arkeologins förkämpar och deras tankar kom att kritiserats i takt med att den ”nya nya arkeologin” (post-processuell arkeologi) växte fram under 1980 talet. Arkeologer som Ian Hodder, Colin Renfrew och John C. Barret m.fl arbetade med nya perspektiv och teoretiska metoder för att förstå materiell kultur. Mest nämnvärda är kanske Ian Hodders *Entangled* (2012) i vilken han diskuterar relationen mellan människor och ting samt den tidigare boken *Symbols in Action* (1982) som bjuder på nya perspektiv och sätt att studera materiell och mänsklig kultur på.

Ett centralt element i denna uppsats är språkanalogier och att använda språk för att förstå människan och människans utveckling är inte heller en ny företeelse eller idé. Detta tankegods går att spåra hela vägen tillbaka till Charles Darwins bok *The Descent of Man* i vilken Darwin argumenterar för språkets likheter med fysiska och kognitiva aktiviteter (Darwin 1871). Andra som använt sig av språkanalogier inom arkeologin är exempelvis Holloway 1969, Greenfield 1990 och Stout 2008.

2. Blandad kultur

Det faktum att materiell och social kulturell homogenitet inte är så tydlig i den arkeologiska verkligheten som den ibland framstår i den arkeologiska kurslitteraturen är en kris många arkeologistuderande förr eller senare ställs inför. Detta är något som sätter käppar i hjulen för den neolitiska forskningen. Under den senaste tiden har aDNA presenterats som en relativt stark indikation på att de neolitiska kulturer (TRB, GRK, SYK) som arkeologer identifierat i det arkeologiska materialet kan ha existerat och kan ha bestått av etniska grupper med ursprung från olika delar av Europa. Man kan i den arkeologiska forskningen identifiera två huvudsakliga problem, två företeelser som talar mot denna kulturförklaring.

Blandade kontexter:

En blandad kontext är en kontext där material från flera olika arkeologiska kulturer finns representerade i samma kontext eller kulturlager. Detta försvårar bilden av arkeologiska kulturer som etniskt skilda grupper något då de tycks bruka samma platser samtidigt och tillsammans. Uppsatsen kommer i kapitel 2 undersöka Alvastra påbyggnad närmare, en plats där samtliga neolitiska kulturer finns representerade.

Blandade teknologier:

Precis som föregående exempel angående blandade kontexter existerar även blandade teknologier i det arkeologiska materialet. Dessa består av föremål som används av fler kulturer under samma period, kapitel 3 kommer närmare undersöka denna företeelse.

Kapitel 1 - Teoretiska verktyg: Samhälle, saker och snack. Materiell kultur och språk

1. Inledning

Följande kapitel är en presentation av de teoretiska verktyg som kommer användas i uppsatsens slutgiltiga diskussion. Fokus ligger på att luckra upp, att riva vattentäta skott och att förstå två, vid första anblick skilda företeelser, som en enda företeelse. Dessa teoretiska verktyg kommer bli användbara när kulturell spridning och blandning diskuteras senare i uppsatsen.

2 Saker är inte vad de verkar?

2.1 Entanglement

En av de viktigaste arkeologiska texterna i diskussionen om materialitet är arkeologen Ian Hodders bok *Entangled* (Hodder 2012). Nedan följer en kort och förenklad presentation av denna bok.

Människan är i grunden beroende av saker, saker håller oss varma, ger oss möjlighet till föda samt tak över huvudet. Men utöver dessa grundläggande behov har även föremål stor inverkan på alla mänskliga funktioner och uttryck. Istället för att se saker som en extern del av den mänskliga tillvaron bör de ses som själva grundförutsättningen för det mänskliga varandet (Hodder 2012 s. 17). På detta sätt är det för de flesta uppenbart att människor är beroende av saker. Idéen bakom *entanglement* är dock att detta inte är den enda beroenderelationen i en saks biografi, saker har även relationer till andra saker. På ett mycket grundläggande sätt är hammarhuvudet beroende av hammarskaftet, knackstenen beroende av flintmodulen och datorn som jag skriver detta på beroende av batteriet och alla de materiella delar batteriet består av (Hodder 2012 s. 40ff). Olika sakers beroende av varandra kan även vara asymmetriska, exempelvis är min dator mer beroende av det tidigare nämnda batteriet än av de små energisnåla lamporna som lyser upp tangentbordet. Saker kan även dölja sitt beroende av andra saker, min dator med batteri, lampor under tangenterna och den skärm jag stirrar på ser alla ut att fungera i sig själva. Sanningen ligger dold inuti datorns chassi där sladdar, fläktar och kretskort får datorn att fungera. (Hodder 2012 s. 51).

Alla tidigare exempel på saker har varit föremål skapade av människan, hammaren, min dator. Att dessa saker är beroende av människor säger sig självt då de är skapade av människan. Saker är i vissa fall även beroende av människan för att fortsätta vara saker, en gammal kyrka måste restaureras, en bil måste underhållas för att inte gå sönder (Hodder 2012 s. 64ff).

Idéen bakom entanglement är att se alla dessa tidigare nämnda beroenden i ett komplext nätverk och i relation till varandra.

Humans depend on things (HT)

Things depend on things (TT)

Things depend on humans (TH)

Humans depend on humans (HH)

Entanglement = (HT) + (TT) + (TH) + (HH)

(Hodder 2012 s. 88)

The social world of humans and the material world of things are entangled together by dependences and dependencies that create potentials, further investments and entrapments

(Hodder 2012 s. 89).

Hodders teori ger oss en djupare och bredare förståelse för hur saker påverkar människor hur vi påverkar saker och hur saker påverkar varandra. Människor kan fastna i beroende av saker, exempelvis ett hus som kräver renovering och där lånen överskrider husets värde. Saker kan fastna i beroende av människor, exempelvis en gammal kyrka eller stenmur som kräver arbete och underhåll, Hodder väver även in domesticerade djur och deras beroende av människan (Hodder 2012 s. 64, 96). Jag anser det viktigt att ha med sig sakers komplicerade relation till varandra och till oss i den fortsatta diskussionen om materiell kultur och människan.

2.2 Actor network theory

Hodders teori bygger till mycket och mycket på arbete utfört av den franska sociologen Bruno Latour (Blaesild 2017), en av grundarna till *Actor Network Theory* (ANT). I det följande avsnittet läggs fokus på en del av Latours teori som ter sig extra relevant för min frågeställning, nämligen kopplingen mellan det kulturella och sociala *vis-à-vis* teknologi (Latour 2005).

Inom humanvetenskaperna har man enligt Latour delat upp det sociala och det materiella, om man föreställer sig en mataffär med olika hyllor har den ena hyllan packats full med ”sociala band” och alla de andra hyllorna fyllts med materiella, biologiska, psykologiska, och ekonomiska band. För att visa Latours definition av det sociala fortsätter han med affärsmetaforen, han skriver:

To pursue the metaphor of the supermarket, we would call ‘social’ not any specific shelf or aisle, but the multiple modifications made throughout the whole place in the organization of all the goods—their packaging, their pricing, their labeling—because those minute shifts reveal to the observer which new combinations are explored and which paths will be taken (what later will be defined as a ‘network’)
(Latour 2005 s. 64f).

Kritik riktas även här mot tanken att det sociala och det materiella är två skilda saker. Latour argumenterar för att samhällets strukturer och ojämlikheter alltid kommer av materiella saker (Latour 2005 s. 68).

En hammare slår en spik, hjälm skyddar huvudet, en fjärrkontroll ändrar kanal på TV:n. Alla dessa objekt innehar verb, de förändrar något, de påverkar världen -> samhället -> vardagen. Det är lätt att se objekt som aktörslösa livlösa materiella moduler i ett rum. Men om dessa föremål förändrar, påverkar eller försvarar livet för oss har de inte aktörskap i sig själva? Latour menar att så är fallet, att objekt i högsta grad är aktörer och att det perspektivet inte får tappas bort i analyser av sociala fenomen (Latour 2005 s. 71f).

2.2.1 Teknologi och samhälle

Tidigare nämndes det faktum att människor gärna skiljer på objekt, saker, ting och det sociala, samhällen, strukturer, människor. Idéen med såväl Ian Hodders *Entanglement* och Bruno Latours ANT är att luckra upp och suddas ut denna uppdelning. Det blir här relevant att rikta diskussionen bort från objekt och tingestår och mot teknologi. Det är måhända lätt att konstatera det sätt på vilket samhället påverkar teknologi, men på vilket sätt påverkar teknologi ett samhälle, en struktur, en människa? I artikeln *Where are the missing masses, sociology of a few mundane artefacts application* (Latour 1992) diskuteras bland annat det sätt på vilket ett bilbälte påverkar en förarens moral.

Du startar ofta bilen först och sätter på dig säkerhetsbältet efteråt, problemet är att bilen är programmerad så att den vägrar starta innan bältet är fast. Trots detta börjar du varje morgon med att försöka starta bilen, svära över att den inte går att starta och först där efter sätter du på dig säkerhetsbältet. Resultatet är att du följer lagen, men vad kan mer utläsas av morgonens händelser? Latour skriver:

Where is the morality? In me, a human driver, dominated by the mindless power of an artifact? Or in the artifact forcing me, a mindless human, to obey the law that I freely accepted when I get my driver's license? (Latour 1992 s. 152).

Låt oss spekulera över två möjliga lösningar på morgonens problem, antingen kan du nästa morgon när du sätter dig i bilen börja med att koppla in säkerhetsbältet och uppfylla de regler och lagar som förväntas av dig. Eller så kan någon snillrik ingenjör koppla bältet till bilens startmotor så att bältet automatiskt dras åt när bilen startar. Här grumlans skillnaden mellan människa och maskin ytterligare, Latour skriver:

Where would the morality be in those two extreme cases? In the electric currents flowing in the machine between the switch and the sensor? Or in the electric currents flowing down my spine in the automatism of my routinized behavior? (Latour 1992 s. 152).

Poängen är att visa att objekt -> materiell kultur är en del, en aktiv del av det sociala och att det sociala är en del, en aktiv del av det materiella. Det finns en arkeologisk poäng med att inte skilja dessa då de är grundläggande förutsättningar för varandras existens.

3 Materiell kultur

Archaeology studies all changes in the material world that are due to human action - naturally in so far as they survive. The archaeological record is constituted of the fossilized results of human behaviour; and it is the archaeologist's business to reconstitute that behaviour as far as he (or she) can and so to recapture the thoughts that behaviour expressed.

V. Gordon Childe 1956

Frågor och tankar kring hur materiell kultur sprider sig, varför den sprider sig och hur det går till är inget nytt inom den arkeologiska forskningen. Det tycks tydligt att olika grupper, eller arkeologiska kulturer för med sig, eller utvecklar olika 'typer' inom olika materialkategorier. Dessa typer rör sig i såväl tid som rum. Försök att spåra eller hitta ursprung för olika materialkategorier görs ofta inom forskningen. Olika föremål knyts till olika förmodade arkeologiska kulturer och grupper som rör sig i landskap och som därmed sprider "sina" föremål, föremål som sedan kan återfinnas på "deras" boplatser eller i "deras" gravkontexter. Det är på detta sätt vi kan kalla en boplatz för "trattbägarboplatz" eller "gropkeramisk boplatz". Vi kan kalla en grav för en "stridsyxegrav" baserat på den materiella kultur vi hittar i graven (Childe 1956 s. 15f,31ff, Hodder 1982 s. 2). Man bör dock påpeka att arkeologiska kulturer inte automatiskt avspeglar etnolingvistiska eller etniska grupper. Något som Childe tydligt poängterar redan 1956 (Childe 1956).

Inbäddat i detta sätt att se på materiell kultur är en syn på de olika grupper, som rör sig i Skandinavien under neolitikum, som nödvändigtvis inte stämmer. Nämligen att teknologisk utveckling och samarbete endast sker inom den egna "kulturen". Det finns en avsaknad av teknologisk utbyte mellan grupper. Om vi anser oss kunna spåra influenser från kontinenten till Sverige borde vi inte även kunna identifiera influenser mellan de olika grupper som rör sig i samma geografiska område?

För att börja nysta i dessa frågor och presentera ett sätt att se på spridning, utveckling och användning av materiell kultur ter det sig nyttigt att först ägna ett par rader åt att definiera vad materiell kultur faktiskt är.

Det finns enligt Gordon Childe inget egenvärde i att samla på saker, inte ur ett arkeologiskt perspektiv, det är på grund av det beteende och i förlängningen mänskliga tänkande som finns i varje arkeologiskt material som vi samlar på dem. Det är inte saken i sig, utan sakens dåtida betydelse som gör den till en artefakt. Detta skiljer, enligt Childe, arkeologen från konsthistorikern. Det är inte föremålet i sig självt som fångar arkeologens öga och som ter sig vackert, det är den kontext i vilken föremålet är upphittat som ger den mening och skönhet. (Childe 1956 s.4f). Childe menar att en artefakt är det överlevande resultatet av ett mänskligt beteende. Han delar upp dessa spår i två kategorier: Reliker; vapen, smycket, personliga tillhörigheter etc, och monument; tempel, ladugårdar, boningshus o.s.v. Allt arkeologiskt material tillhör nödvändigtvis inte en av dessa två kategorier, ett musselskal från medelhavet kan exempelvis hittas i en grotta i Frankrike. Trots att skalet inte påverkats fysiskt av mänskligt beteende hittas den på en plats dit den måste transporterats. Detta gör att även detta föremål blir arkeologiskt relevant (Childe 1956 s. 1f). Kan vi måhända säga att Childe's definition av materiell kultur är följande (min egen förenkling): Materiell kultur är föremål som på ett eller annat sätt avspeglar ett mänskligt beteende, ett föremål vars kontext ger oss en bild av en händelse, ett uttryck, ett aktörskap?

3.2 Arkeologiska kulturer

Diskussionen om arkeologiska kulturer är både lång och utbredd, därför blir det omöjligt att i uppsatsen ge en rättvis bild av den enorma forskning och det enorma arbetet som genom åren utförts (se Hodder 1982, Childe 1956, Malmer 1962, 1969, 1976, 2002, Moberg 1969, Carlsson 2015 m.fl). Detta avsnitt kommer alltså inte representera alla de definitioner och kritiska forskare som under åren framfört teorier och teser, fokus kommer istället läggas på den kritik och de definitioner jag anser viktigast och mest relevanta.

Den grundläggande definitionen av arkeologiska kulturer hämtar jag från V. Gordon Childe som i föregående avsnitt presenterade en definition av materiell kultur. Childe menar att arkeologiska kulturer till mångt och mycket är statistiska och består av mönster i landskap såväl som tid.

Slutsatsen bygger på att vissa materiella led-typer tillhör vissa grupper och att dessa grupper kan återfinnas i ett arkeologiskt material (Childe 1956). Childe's syn på arkeologisk kultur representerar ett brott med den tidigare arkeologin som presenterade arkeologiska kulturer i termer av raser eller folkgrupper. Den skiljer sig dock från vissa senare postprocesuella ansatser att använda andra ord med fokus på funktion eller stil (Hodder 1982 s. 2ff).

3.3 DNA

Teknologisk utveckling har alltid haft stor betydelse i den arkeologiska forskningshistorien, det räcker med att ägna lite tid åt att fundera över ^{14}C metodens betydelse för vetenskapen för att inse detta. Måhända kommer vår tids ^{14}C 'revolution' vara tillgängliggörandet av aDNA (ancient DNA)-analyser inom arkeologin. Speciellt i diskussionen kring arkeologiska kulturer och folkgrupper är det enligt mig relevant eller rent av nödvändigt att ta ställning till denna nya metod. Genom att jämföra den genetiska sammansättningen hos dagens européer med förhistoriskt genom har man observerat att trattbägarbefolkningen i Västergötland och den gropkeramiska befolkningen på Gotlands DNA skiljer sig drastiskt. Man kan visa att DNA från trattbägarbönderna tycks härstamma från Sardinien, vilket skiljer sig från den samtida gropkeramiska befolkningen på Gotland som har en blandning av DNA från äldre mesolitiska individer samt DNA från områden kring Estland Lettland och Litauen (Skoglund et al. 2014). Ur ett källkritiskt perspektiv bör det tilläggas att antalet gravar som testats är relativt låg, fyra trattbägargravar, sex gravar tillhörande gropkeramisk kultur och en mesolitisk individ (Skoglund et al 2014). Men i diskussionen kring arkeologiska kulturer bör man ta ställning till sådana resultat. Tanken på att människor tillhörande olika folkgrupper med diametralt olika geografiska ursprung existerat på Gotland under denna period är intressant. Andra analyser gjorda på material från Gotland målar även upp en bild av tydliga skillnader mellan de gropkeramiska individerna och de individer som anses tillhöra trattbägar-kulturen. Stabila isotop-analyser visar att de 30-tal trattbägar-individer, som begravdes i dösen i Ansarve, mestadels ätit terrestrial föda medan den gropkeramiska gruppen på ön överlevt på marin sådan. Begravningsritualer och materiell kultur tycks dessutom vara tydligt uppdelade på Gotland (Apel et al 2017). På Gotland har vi således relativt starka indikationer på att de gropkeramiska individerna och trattbägarpersonerna utgör två skilda grupper. En äter marin föda, den andra terrestrial. En begravs i flatmarksgrav, den andra i dös o.s.v. Om så är fallet på Gotland, vilket DNA och isotop-analyserna tycks peka på skulle det då inte vara möjligt att dessa etniskt skilda grupper även existerat i andra geografiska områden. Som tidigare nämnts är källmaterialet

mycket litet, men vi kan förmodligen förvänta oss ytterligare prover och analyser i framtiden och kanske kommer vi då behöva återgå till debatten och diskussionen om materiella kulturer och grupper?

4 Språk, ting och kultur.

Det mänskliga språket har flera likheter med den materiella världen och den mänskliga kulturen. Jag vill i denna del försöka koppla ihop dessa tre saker; språk, ting och kultur, precis som jag i tidigare delar av uppsatsen kopplat samman kultur och ting.

Språkets likheter med den materiella världen syns på flera nivåer, i en modern kontext kan man exempelvis diskutera användandet av monetärt språkbruk i relation till tid. Att förlora tid, att investera tid, att spendera tid. Här använder vi ord som hör hemma i den materiella världen för att värdesätta tid, en vara som varken går att ta på eller se. Likt kultur kan språket även vara ett sätt att distansera sig från någon annan eller något annat (Bourdieu 1991 s. 23). Den ofta torra och komplexa vetenskapliga prosa man tvingas traggla sig igenom på alla världens universitet har en teknisk funktion, att bedriva samtal på en högre nivå utan att behöva lägga tid och energi på diskussion och förklaring av enkla termer. Men det är i min mening något naivt att inte förmå identifiera den elitism som återfinns i detta akademiska språkbruk, kort och gott ett sätt att skapa ett ”vi” och ett ”dem”, vi som förstår texten och de som inte gör det. Att spatsera ner för gågatan med en Rolex på armen är ett sätt att använda ett **ting** för att i en **kultur** skapa ett ”vi” och ett ”dem”. Att stå på en rökig bar och högljutt diskutera Platon är att använda ett **språk** för att i en **kultur** skapa ett ”vi” och ett ”dem”. Att stå i en skolkorridor och högljutt skryta om sin nya spelkonsol är att använda ett **språk** för att beskriva ett **ting** som i en **kultur** skapar ett ”vi” och ett ”dem”.

Lingvistik-professorn Noam Chomsky menar i boken *Language and Mind* (1972) att språket är kreativt och generativt. Han anser sig ha identifierat ett grundläggande problem i förståelsen av det mänskliga språket: Efter att man behärskat ett språk har man möjlighet att förstå en oöverskådlig mängd uttryck som alla är nya i ens livserfarenhet. Dessa uttryck bär inte på några enkla fysiska likheter och liknar inte på något sätt de uttryck som utgör ens lingvistiska erfarenhet. Människor kan beskriva platser vi aldrig sett eller diskutera abstrakta tankar och känslor som inte har några fysiska attribut. Dessutom har vi möjlighet att relativt enkelt själva utföra dessa uttryck när det ter

sig lämpligt. Andra som delar denna mystiska förmåga kan dessutom förstå dessa uttryck. Språket är därför i någon mening kreativt. (Chomsky 1972 s. 100)

Kan man koppla samman denna tysta närmast magiska förståelse genom språk med den materiella världen? För att diskutera detta närmare vill jag lyfta in arkeologen Katarina Botwids bok *Understanding bronze age life - Pryssgården (LBA) in Sweden from an artisanal perspective* (2017). Detta för att fundera kring hur språkets kreativa och mystiska egenskaper kan återfinnas i kreativt utövande baserade på ting och formationen/skapandet av ting. I sin analys av ett bronsåldersmaterial använder Botwid ett hantverksperspektiv, baserat på sin egen kunskapsbakgrund som keramiker. Den kunskap som kommer med ett hantverk är enligt Botwid tyst, och ord är inte nödvändiga förrän en hantverkare försöker beskriva sitt tillvägagångssätt för andra människor (Botwid 2017 s. 22). Kunskapen är fysisk, baserad på erfarenhet av ett material och formationen av detta material. Botwid menar att hon med hjälp av denna tysta fysiska, taktila kunskap kan förstå förhistoriens keramiker. Hon ser en möjlighet att i det tysta, genom tid och rum kommunicera genom praktisk och fysisk kunskap (Botwid 2017).

Chomsky identifierar denna tysta, kreativa förmåga i språket. Ett sätt att kommunicera genom en mystisk kroppslig och utomkroppslig koppling mellan människor. Detta är i min mening mer eller mindre identiskt med den tysta kunskap som Botwid lyfter fram i sitt hantverksperspektiv. Är det inte självklart ändå, att språket precis som keramiken, måleriet, eller snickeriet är ett hantverk. Även om dess existens inte är fysisk har båda en biologisk bas och bygger på samma grundläggande principer.

Den går att lära ut och lära sig. Botwid identifierar i sitt material fingeravtryck i keramik av ett barns storlek (Botwid 2017 s. 59). Hon argumenterar utifrån detta att barn under bronsåldern från tidig ålder blivit upplärda i ett hantverk, man kan tänka sig att denna utveckling sker samtidigt som ett språkligt hantverk utvecklas hos barnet. Båda kommer bli viktiga för individen i det kommande livet, och båda kunskaperna överförs från samhället till barnet. Även V. Gordon Childe beskriver detta lärande; att ett barn inte vid födseln automatiskt vet hur man skapar ett verktyg, utan barnet måste lära sig av sina föräldrar eller andra äldre personer i gruppen (Childe 1956 s. 8).

Språk är konst, konst är språk och huruvida ett konstnärligt uttryck är materiellt (en tavla, en skulptur, en vacker byggnad) eller språkligt (en dikt, en sång, en vacker tanke) är ovidkommande.

För att åter väva in Ian Hodder och *entanglement* i diskussionen kan man påpeka att den materiella konsten är beroende av den språkliga (en formulerad tanke, ett samtal, en förmedling) och den språkliga konsten är i många fall beroende av det materiella (ett papper, en skiva, en spotify).

Språket är klass, samhälle och vi/dem. Som tidigare avhandlat kan språket ha samma funktion som det materiella i en tillhörighetsprocess, att tala eller skriva på ett sätt som en annan grupp inte förstår. Ett ”vi” och ett ”dem”, akademiker $\neq$ snickare, kultiverade människor $\neq$ okultiverade människor o.s.v. Ett språkligt ”vi och dem” kan även ta sig materiella uttryck, att bära polotröja och tweedkavaj signalerar även en språklig grupptillhörighet och ett avancerat språkbruk kan även signalera en materiell grupptillhörighet.

Kontentan är att precis som Latour och Hodder tidigare visat går det inte att skilja på dessa olika företeelser, språk är kultur och ting, ting är språk och kultur och kultur är språk och ting. Denna slutsats är viktig att ta med sig när vi vandrar in i nästa del av uppsatsen då denna slutsats är själva grunden för mitt tillvägagångssätt.

4.1 En språkförklaring

Att kultur, språk och ting är *entangled* och till mångt och mycket saker som fungerar på liknande sätt och har liknande betydelser är kapitlets huvudsakliga poäng. Att inte skilja på dessa tre delar av den mänskliga tillvaron utan att se dem som tre fenomen som ofta har samma funktioner och samma resultat. Därför vill jag nu prova att diskutera och förstå två saker; materiell kultur och språk, på samma sätt. Detta är ingen lingvistisk uppsats, därför kommer detta avsnitt endast i korthet beskriva de lingvistiska begrepp som är relevanta för den senare diskussionen.

4.2 Pidgin och kreoler

På baksidan av lingvisten Loreto Todd's bok *Pidgins and creoles* (1974) återfinns en förkortad förklaring av både pidgin och kreolspråk, där står följande:

"A pidgin is a simple form of a language used for limited communication between people with no common language! A creole develops when a pidgin becomes a mother tongue capable of fulfilling all the linguistic needs of its speakers!"

(Todd 1974 baksida).

En pidgin kan utvecklas till en kreol på olika sätt, människor som talar pidginspråk med varandra kan hamna i en situation där de inte längre kan kommunicera genom sina modersmål. Detta hände exempelvis i Karibien under slavhandeln där slavar från samma områden medvetet skildes åt för att minska risken för uppror. Det enda språk de hade gemensamt var därför varierande europeiskt språk de lärt sig ombord på slavskeppen eller plantagen. Deras barn föddes med denna pidgin som modersmål och därmed skapades kreolen. Kreoler behöver dock inte vara ett resultat av att människor fräntas möjligheten att använda sitt modersmål, ett pidginspråk kan bli så användbart som gruppsspråk att det expanderas och används av människor som delar samma modersmål. Det finns även exempel där mycket enkla pidginspråk utvecklas kortsiktigt för att uppfylla enklare funktioner som handel med grupper som inte delar den egna gruppens modersmål. (Todd 1974 s.3).

Med andra ord kan pidginspråk och kreolspråk utvecklas på olika sätt och av olika anledningar; de kan utvecklas av ren nödvändighet när inget annat sätt att kommunicera finns att tillgå. De kan utvecklas för att detta nya sätt att prata är bättre än det gamla, även om det finns andra sätt att kommunicera, och de kan skapas kortsiktigt med en enkel funktion, exempelvis handel, i åtanke. Denna typ av språkutveckling kan därför vara, framtvingad, rent opportunistisk eller bara för stunden bekväm. Den grundläggande likheten är dock att kommunikation mellan människor är viktigt och människor arbetar mer eller mindre medvetet för att denna kommunikation och utbyte ska fungera lättare och bättre. Poängen är att man kan se på kulturmöten på samma sätt, dessutom är dessa båda fenomen *entangled* då kulturmöten kräver språklig förståelse (pidgin eller kreol exempelvis) för att skapas och kreol eller pidginspråk kräver kulturmöten för att utvecklas.

5. Diskussion

"A pidgin is a simple form of artifact, a result of limited communication between people with different material culture! A creole develops when a pidgin becomes

an integrated part of a groups material culture, fulfilling all the technological and social needs of its users!

Min version av Todds definition av Pidgin och Kreoler (Todd 1974 baksida).

Detta kapitel har haft en tydlig prägel, en önskan att suddas ut de gränser vi placerar mellan föremål, kultur, och språk. En stor del av uppsatsen har tillägnats denna diskussion och detta är inte en slump, för om vi inte accepterar dessa gränser utan ser på dessa tre mänskliga fenomen som mer eller mindre likartade kan vi diskutera materiell kultur på annorlunda sätt. Materiell kultur kan alltså ses som språk, dessa till synes vitt skilda saker, en materiell en social/kognitiv fungerar, och framför allt sprider sig på samma sätt. Både ur ett funktionellt och ett kulturellt perspektiv fungerar språk och materiell kultur på samma sätt, delar samma funktion. Även ur ett socialt, hierarkiskt perspektiv fungerar de på samma sätt.

Jag inser att människan inte har möjlighet att med språket som verktyg hugga ned ett träd eller fånga en fisk, och att man med skivyxan ej kan framställa en jakt eller jordbruksstrategi. Materiella, sociala och kulturella företeelser har olika funktioner och används på olika sätt i en mänsklig kontext. De är som Hodder och Latour tidigare påpekat beroende av och ihopkopplade med varandra, för att trädet inte ska falla på den ouppmärksamma tvingas människan använda både yxan och språket som verktyg för att lyckas med sin uppgift. För att knyta kontaktnät och allianser med andra människor behövs ofta både den materiella gåvan såväl som ett övertygande språk. Detta är den teoretiska grund på vilken tesen vilar. Om vi kan vara överens om att dessa olika saker liknar varandra i en samhällskontext kan vi då inte även använda teorier som förklarar det ena fenomenet för att även förklara det andra? Jag menar att så är fallet.

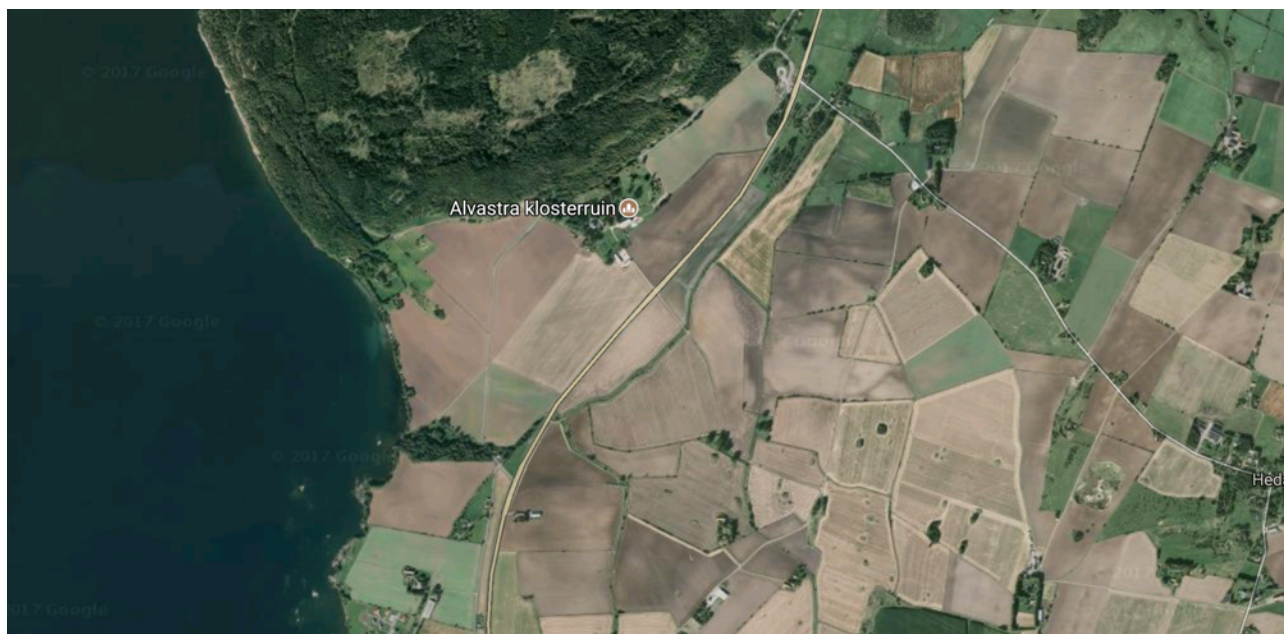
I diskussionen om kreolisering och pidgin är det språkets funktion som kommunikationsverktyg som är central. Pidginspråk skapas som ett resultat av att människor med olika modersmål försöker kommunicera med varandra. Jag hävdar inte att olika typer av materiell kultur utvecklas med denna funktion som syfte eftersom jag är medveten om pilspetsens bristande kommunikationsförmåga. Men språk såväl som materiell kultur bär på olika funktioner i olika kontexter. Jordbruk, jakt och något så självklart som att leva tillsammans i samma geografiska områden kräver samarbete. Att resultatet av detta samarbete blir ett pidgin och i förlängningen ett kreolspråk såväl som en delad materiell teknik och kultur anser jag vara sannolikt. Detta är min ståndpunkt, min utgångspunkt för

resten av arbetet, jag anser att denna förklaringsmodell fungerar för att förstå hur materiell kultur skapas och sprids.

Kapitel 2 - Fallstudie 1 - Blandad kontext: Alvastra påbyggnad och det mänskliga mötet

1. Topografisk analys

Alvastra påbyggnad ligger belägen vid Vätterns strand nedanför Ombergs södra sluttning Västra Tollstads socken i Östergötland. Fornlämningen ingår i en såväl lång som påtaglig fornlämningsmiljö i området kring Vättern. Bebyggelsen kring Alvastra är idag mycket liten och består av byarna stora och lilla Broby samt den något större byn Heda ett par kilometer åt sydost. Närmaste tätort är samhället Hästholmen 2km söderut.

Figur 1: Alvastra idag (Google Maps U.Å)

Mellan Alvastra och Broby formar sig Tåkerns och Dags mosses bäcken till en smal och flank dalgång. Marken består av torv, området ligger mellan 95 och 100 m ö.h. Torvmarken begränsas i väster av isälvsavlagringar och svallsediment längs Omberg, i öster vidtar en moräntäckt isälvsavlagring som uppgår från 100 till 120 m ö.h. I dalgångens botten ringlar sig Ålebäcken fram till Dags mosse för att sedan sluta sin färd i Vätterns vatten. Närmast Broby svagt lutande åt norr

och väster utgörs torvmarken av en källmyr i vilken pålbyggnaden är belägen. Från anläggningen är närmaste avståndet till fast markyta 80 - 150 m (Browall 2016 s. 15)

1.1 Fornlämningssmiljö

I området kring Alvastra finns i princip alla historiska och arkeologiska perioder representerade. Jag ämnar i denna del av den topografiska analysen gå igenom de förhistoriska fornlämningarna kronologiskt och i två skilda geografiska områden; dalen och Omberg.

Figur 2: Fornlämningssmiljö (FMIS RAÄ U.Å)

1.1.1 Dalen

Stenålder: Den mest påtagliga stenålderslokalen i dalen nedanför Omberg är utan tvekan pålbyggnaden, utgrävd i flera omgångar (åren 1909-1917, 1919, 1928-1930 och 1976-1980) (Browall 2016). Lokalen består av en pålkonstruktion byggd i en mosse, fyndmaterialet representerar flera olika perioder och kulturer. Utöver pålbyggnaden finns även 6 boplatser daterade till stenåldern i anläggningens direkta närhet (se figur 3). Ca 2km väster om pålbyggnaden precis vid Ombergs fot ligger megalitgraven "Galgbacken" daterad till Mellanneolitikum. ¹⁴C analyser pekar dock på en äldre historia med dateringar till mesolitisk tid. Vidare finns andra fornlämningar i området som möjligtvis kan dateras till stenålder, men där inga tydliga ledartifakter eller ¹⁴C prover

finns att tillgå. I Dags mosse har även andra stenåldersfynd hittats, bland annat en flathuggen flintdolk, eventuellt typ VI vilket ger den en typologisk datering till senneolitikum/bronsålder.

Bronsålder/järnålder:

Dessa perioder har jag valt att slå ihop då fornlämningar som kan dateras till båda perioderna utgör en stor del av landskapets anläggningar. De spår som finns bevarade i dalen från bronsåldern består framför allt av olika skålgropar samt hållristningar. Det bör dock påpekas att skålgropar och hållristningar inte med fullständig säkerhet kan dateras. Utöver hållristningar och skålgropar bör det enorma gravfältet utanför Hästholmen ca 3km sydväst om pålbyggnaden nämnas. Området som daterats till sen bronsålder/tidig järnålder innehåller 670 fornlämningar, 18 flatmarksgravar samt 652 boplatzlämningar. En eventuell järnåldersplats ligger placerad på en höjd i landskapet ca 1 km norr om pålbyggnaden. Området innehåller fyrastensättningar som daterats till bronsålder/järnålder, utöver detta finns två härdar som med ^{14}C metod daterats till 770 - 390 f.v.t. Vidare finns även en boplatz från romersk järnålder 1 km öster om pålbyggnaden. Ca 2 km åt SÖ på Jussbergs kulle utanför byn Heda ligger ett stort område med gravhögar, området består av totalt 167 fornlämningar vilka utgörs av 64 högar, 101 runda stensättningar, 1 treudd och 1 domarring. Dessa är som tidigare nämnda gravhögar och stensättningar svårdateerade men tillhör antingen järnålder eller bronsålder. Strax öster om den medeltida klostret hittades stolphål, dessa tolkas som resterna efter ett medeltida långhus, ingen säker datering finns dock.

1.1.2 Omberg

På grund av Ombergs påtagliga storlek har jag valt att avgränsa mig till de fornlämningar som återfinns söder om Höje på Ombergs södra del.

Ombergs fornminnen är alla relativt svårdateerade. Fornlämningarna består till största del av fossil åkermark och färdvägar utöver detta finns även en fornborg ca 2km åt NV från Höje. Bortsett från ett fåtal rösen går inga monument att återfinna. Avsaknaden av stenålderslokaler och gravar i de södra delarna av Omberg är intressant då berget utgör en hög punkt i landskapet och dags mosse samt sjön Tåkern förmodligen tvingat människor att röra sig genom Omberg om de reste norrut.

1.2 Alvastra, ett förhistoriskt landskap

Stenålderns Alvastra bjuder oss på ett mycket annorlunda landskap. Den mest iögonfallande skillnaden är Dags mosses storlek. Baserat på den geologiska kartan med jordarter kan man tydligt se att torven som finns kvar från mossens tid sträcker sig förbi pålbyggnaden och ner mot Vättern. Höjden strax norr om stora Broby sticker upp som en holme ur mossen medan landet runt om är vattenmätt och sumpigt. Man kan föreställa sig ett landskap som är betydligt mindre tillgängligt för människan, och som tidigare nämnt är vägen genom Omberg det ända sättet att röra sig norrut om man ämnar färdas längst vätterns strand. Till skillnad från dagens uppodlade landskap är landskapet under mellanneolitikum dominerat av ett flertal olika typer av träd, framför allt hassel, björk och tall (Göransson 2014). Mellan Vätterns strand åt väster och Dals mosse och sjön Tåkern åt öster och med Omberg åt norr ligger landskapet inramat av naturliga barriärer åt flera vädersträck.

Den lilla höjden norr om stora Broby sticker upp som en liten holme ur träsket kan tänkas vara en mycket lämplig plats för en bosättning. Här finns en daterad stenåldersboplats, kanske finns det fler som inte upptäckts än? Söder om stora Broby och pålanläggningen ligger fler stenåldersboplatser utmed mossens avgränsning samt ännu en boplats ett par hundra meter åt öster. Ytterligare en eventuell stenåldersboplats (dock ej säkert daterad) återfinns i närheten av megalitgraven "Galgbacken" strax öster om klosterruinen.

De olika stenåldersboplatserna ligger relativt koncentrerat runt pålbyggnaden en majoritet på den sydvästra "stranden". Som en del i stenåldersmiljön bör även megalitgraven "Galgbacken" nämnas, eventuellt ett tecken på en mer "bofast" befolkning? Dösen bör ses som en del i ett större monumentalt landskap med pålbyggnaden i utkanten av mossen samt Omberg som reser sig i bakgrunden. Avsaknaden av stenålderslämningar på södra Omberg är även intressant då både megalitgraven och pålanläggningen ligger nedanför berget. Vanligtvis ligger megalitgravar och monument på höjder där de tydligt syns i landskapet. Här har man valt att anlägga megalitgraven i bergets skugga även då möjligheten att anlägga den längre upp på berget finns. Detta kan tolkas på ett par olika sätt, ses Omberg som ett område som inte bör beträdas där kulturella föreställningar inte tillåter "exploatering" av området. Ses kanske Omberg som en självklar del i det monumentala landskapet redan tillhörande människorna kring pålbyggnaden. Omberg är än idag en plats med starka kulturella betydelser, att berget under förhistorisk tid inte har varit en betydelsefull geografisk plats är svårt att tro.

Figur 3: Höjdkarta med mossens förhistoriska utsträckning (blått) samt stenålderlokaler utmarkerade.

2. Materialet från Alvastra

Nedan ämnar jag presentera materialet från Alvastra pålbyggnad tematiskt och kategoriskt, informationen kommer hämtas från Hans Browalls många arbeten om pålbyggnaden och de utgrävningar som utförts under åren.

2.1 Fyndmaterial av flinta

Den totala mängden flinta från 1909-1930 års utgrävningar kan beräknas till 6311 föremål, av dessa har 63 objekt inte hittats i magasinet vid Browalls genomgång (Browall 2011 .s 173). Under 1976-1980 års utgrävningar registrerades 1226 fynd av flinta, 299 av dessa hittades under utgrävningen medan 927 lokaliserades genom vattensällning. Den totala vikten av flintmaterialet från 1976-1980 års utgrävning uppgår till 547,2 g och inget objekt väger mer än 19 g, medianvärdet

för alla flintobjekt är endast 0,1 g vilket innebär att materialet är mycket fragmenterat (Browall 2016 s.74) Nedan följer ett par kategorier med fynd av flinta från Alvastra:

Yxor: Mängden hela yxor från Alvastra påbyggnad är relativt låg, endast fyra sådana exempel finns från 1909-1930 års utgrävningar och under 1976-1980 års utgrävningar finns inga hela flintyxor dokumenterade. Mängden yxfragment från 1909-1930 års utgrävning är dock relativt stor, 980 st vilket är 16% av den totala mängden flintfynd (Browall 2011 s. 175f, 2016 s. 75f). Alla de intakta yxorna är av fyrsidig typ, där en enligt Browall är tunnackig, en tunnbladig två är tjockackiga och en obestämd. Yxorna har varierande dateringar från TN II till MN B I, alla yxor kan anses tillhöra trattbägarkultur förutom den tunnbladiga, denna kan eventuellt anses tillhöra den svensk-norska stridsyxekulturen (Browall 2011 s. 177f).

Kärnor: I flintmaterialet från 1909-1930 års utgrävningar återfinns 219 spånkärnor, tre typer har i denna grupp iakttagits; cylindriska spånkärnor, rundkärna och bipolär kärna, utöver detta återfinns även ett antal odefinierbara kärnor. Under 1976-1980 års utgrävningar återfinns endast 5 kärnor, 1 cylindrisk spånkärna och 4 bipolära kärnor. (Browall 2011 s. 181, 2016 s. 77). Endast de cylindriska kärnorna har en tydlig 'kulturtillhörighet' och kan anses tillhöra den gropkeramiska kulturen (Petersen 2014 s. 56).

Skrapor: Sammanlagt finns 592 skrapor i materialet från 1909-1930 års utgrävningar och 9 i materialet från 1976-1980 års utgrävningar. Inga av dessa kan med lätthet dateras eller anses tillhöra en specifik neolitisk kultur.

Pilspetsar: Sammanlagt finns 105 pilspetsar från 1909-1930 års utgrävningar och 5 från 1976-1980 års utgrävningar. I detta material återfinns två typer; 81 tvärpilspetsar och 29 spånpilspetsar. Av de hela spånpilspetsarna är samtliga tångepilspetsar av A-typ, denna pilspets anses traditionellt tillhöra den gropkeramiska kulturen (Petersen 2014 s. 79f).

2.2 Föremål av bergart

I materialet från 1909-1930 års utgrävningar återfinns 12 354 föremål av bergart, i materialet från 1976-1980 års utgrävningar återfinns 1853 föremål av bergart. Detta material består av "enkelyxor", dubbeleggade stridsyxor, eldslagningsstenar, knackstenar, svavelkiststycken, slipstenar, brynen pilspetsar, skrapor, spetsredskap, stenplattor med skålförmig fördjupning, kvarnstenar, avslag, skärvor, kärnor, annan bearbetad sten och obearbetad sten. Av dessa kategorier kommer endast de första 2 kategorierna presenteras.

Enkelyxor: Detta material består av 103 registrerade fynd från 1909-1930 års utgrävning samt ett fynd från 1976-1980 års utgrävning. I materialet från Alvastra finns följande typer av stenyxor representerade: Trindyxor, fem exemplar. Tunnackiga yxfynd, 37 exemplar. Tjocknackiga yxfynd, 14 exemplar, dessa yxor kan anses tillhöra den svensk-norska stridsyxekulturen. FyrSIDIGA yxfynd, 21 exemplar, denna kategori består av yxor som inte närmare kan typ-bestämmas. En majoritet av dessa yxfynd, framförallt de tunnackiga yxorna kan anses tillhöra trattbägarkulturens olika skeden, det är dock intressant att poängtera att de tjocknackiga bergartsyxorna som tidigare nämnt förmodligen inte tillhör denna kultur. (Browall 2011 s. 204ff)

Dubbeleggade stridsyxor: Från de tidigare utgrävningarna, 1909-1930, finns en stor mängd stridsyxor av denna typ representerade, hela 51 stycken. De typer som finns representerade är som följer: A,B och D, utöver detta finns även exempel på miniatyryxor av denna typ. Alla dessa typer av stridsyxor hör hemma i MN A och har varierande dateringar från MN A IA till MN A IVB/V och kan alla anses tillhöra trattbägarkulturen. (Browall 2011 s. 215ff)

2.3 Föremål av lera

Under de tidigare undersökningarna av Alvastra påbyggnad framkom ett mycket stort keramikmaterial, ca 7000 skärvor med en vikt på ungefär 50kg då Birgitta Hulthén analyserade materialet. Utöver detta hittades under de senare utgrävningarna 1976-1980 10 785 lerfragment, att denna siffra är större under de senare utgrävningarna har eventuellt sin förklaring i den omfattande vattensållningen som utfördes då 7712 objekt hittades i vattensåll och 3073 objekt direktinsamlats i fält. Antalet fragment med synlig ornamentik uppgår till 134 stycken, en lägre andel än under de äldre utgrävningarna där 542 skärvor med ornamentik upphittats. (Browall 2011 s. 255ff, 2016 s. 107ff). Det är enligt Browall självklart att keramik från såväl gropkeramisk kultur som trattbägarkultur finns representerat på platsen. Keramikfynden från Alvastra dateras från MNA I till MNA IV (Browall 2011 s. 286ff).

Tabell 1: Sammanställning av de kulturspecifika föremålen från Alvastra

	Trattbägarkultur	Gropkeramisk kultur	Stridsyxekultur
Yxor av flinta	Tunnackig/tjocknackig flintyx		Tunnbladig Flintyx
Bergartsyxor	Tunnackiga bergartsyxor Dubbeleggade stridsyxor		Tjocknackiga bergartsyxor
Kärnor		Cylindriska spånkärnor	
Pilspetsar	Tvärpilspetsar	Tångepilspets typ-A	
Keramik	Keramik med TRB-ornamentik	Keramik med GRK-ornamentik	

2.3 Stratigrafisk redogörelse

2.3.1 Västra schaktet utgrävt 1976-1980

Lagerföljdens otydlighet skulle ställa till problem för den senare utgrävningen av Alvastra pålbyggnad, erosion och störningar från senare åkerbruk gjorde att lager var svåra att utläsa på platsen. Utgrävningen genomfördes med artificiella stick om 10 eller 5 cm och därmed inte med *single context*-metod (Browall 2016 s. 29)

Alvastra pålbyggnads dateringar bygger på dendrokronologisk datering, ur dessa prover kan olika faser utläsas (se tabell 2).

Tabell 2: De olika byggnadsåren i västra schaktet baserat på dendrokronologisk datering av byggnadens ekpålar taget ur Browall 2016 s. 62 ff

Pålbyggnadens ålder	
år 0-1	I byggnadsperiodens första år utplaceras den största gruppen (28,3 %) daterade ekpålar med ca 2 meters mellanrum i ett mönster, som bildar en inhägnad av området för för de reguljärt anlagda stockgolven.

Pålbyggnadens ålder	
år 2-3	Bara den östliga avdelningen tillbyggs detta år. De 14 ekpålarna (7,8 %) är utplacerade i avdelningens sydvästra och nordöstra långsida samt i den nordvästra kortsidan.
år 10-11	Som föregående byggnadsår tillkommer ekpålar i den östliga avdelningens sidor; men nu i den sydöstra kortsidan och i den sydvästra långsidan, endast 9 stycken (5,0 %).
år 11-12	Återigen är det endast den östliga avdelningen som tillbyggs. Här utplaceras ett större antal ekpålar (11,1 %) i den sydvästra och nordöstra långsidan samt i den nordvästra kortsidan; en ekpåle står innanför sidorna i södra delen. Hittills har nya ekpålar varje gång neddrivits i samma linjer som ursprungligen stakades ut år 0-1.
år 15	Från och med detta år sker en expansion av byggnadsverksamheten, och nya träkonstruktioner tillkommer. Vid den östliga avdelningen uppförs ett nytt hägn, genom att ekpålar sätts upp parallellt med och ca 2-3 m utanför de gamla sidorna. Vid den västliga avdelningen har inga ekpålar placerats ut sedan det första året, men nu sker här åter igen byggnadsverksamhet, vilket indikeras av en ekpåle i norra delen. Sammanlagt utplaceras inom undersökningsområdet 35 ekpålar detta år.
år 16-17	Byggnadsverksamheten fortsätter i den västliga avdelningen, och ekpålar drivs ned i en tvärgående, gles rad mellan långsidorna. Den östliga avdelningen berörs inte direkt av nya ekpålar detta år. Däremot utsätts en klunga ekpålar på ömse sidor om spången ca 5 m utanför den sydöstra kortsidan från år 15. Ytterligare en ekpåle tillkommer i området utanför avdelningarnas sydvästra långsidor. I allt härrör 32 (17,8 %) av de 180 ekpålarna från detta år.
år 17	Två ekpålar tillförs klungan vid spången utanför den östliga avdelningen, och ett nytt hägn av ekpålar uppförs utanför avdelningens sydvästra långsida. Andelen ekpålar från från detta fällningsår uppgår till 6,1 %
år 18	Från detta år finns blott två ekpålar, vilka är placerade intill varsin äldre ekpåle i hänget längs den östliga avdelningens nya långsida från år 17. De två ekpålarna utgör bara 1,1 % av det totala antalet.
år 40-42	Mellan dessa år konstruerades en gles rad av ekpålar, som sträcker sig i riktning SV-NO tvärs över den östliga avdelningens sydöstra hörn. Pålarna är sex till antalet och utgör 3,3 % av alla daterade ekpålar. Dendrokronologin tydliggör att pålarna av ek används huvudsakligen till att inhägna och dela av det reguljära byggnadsområdet. Ett undantag utgör de klungor av ekpålar som år 16-17 drivs ned på ömse sidor om spången utanför den östliga avdelningen. Utplaceringen mellan år 15 och 18 följer samma mönster som tidigare utplaceringar från 0-1. Det sker alltså ingen signifikant ändring av den ursprungliga grundplanen förrän år 40-42, då en rad av sex ekpålar konstrueras till synes helt utanför det gamla systemet.

Huvudsakligen kan två byggnadsfaser identifieras år 0-18 och år 40-42, en relativt kort period av byggnation. Hela anläggningen får anses representera en kontextuell samtidighet då byggnationen är så kort och inga tydligt kronologiska lager kan identifieras.

2.3.2 Resterande schakt utgrävda 1909-1930

Likt de senare utgrävningarna finns ingen tydlig kronologisk lagerföljd dokumenterad för 1909-1930 års utgrävningar. Frödin observerar att bortsatt från de olika kollinser som observeras under utgrävningen tycks de olika föremålen ligga på olika nivåer i samma kulturlager. Frödin tycks dock begränsa begreppet kulturlager till de olika delarna av konstruktionen som observeras under grävningen. Att den ojämna arkeologiska kompetensen hos arbetslaget leder till att många viktiga föremål från 1909-1930 års utgrävningar inte mättes in bjuder även detta på stratigrafiska problem (Browall 2011 s. 80f).

Trots dessa hinder bjuder Browall på en byggnadskronologisk analys baserad på de dokumentationer som togs under Frödins utgrävningar, utifrån detta kan ett flertal faser utläsas:

En spång läggs ut till byggnadsområdet vilket markeras med stockrader och glesa pålrader längst sidorna, inom detta ramverk placeras stockgolven. Golven utgör byggnadens aktivitetsytor och stockläggningarna är främst avsedda som kommunikationsleder genom anläggningen. För att hålla anläggningen på plats slås mängder med pålar ner längst golven, inget tyder på att dessa burit upp väggar eller tak. Utefter byggnadens sidor slängs tusentals stenar ner i sumpmarken. På stockgolven anläggs härdar för de aktiviteter byggnaden är tillämpad för. Dessa härdar placeras på lera eller på kalkstenar och endast i vissa fall tycks de ligga direkt på stockgolvet. Under en tid används härdarna och ett par nya anläggs, sedan sker en stor eldsvåda. Branden verkar ha härjat värst i byggnadens södra delar.

Efter eldsvådan görs begränsade reparationsarbeten, av stockgolven tycks endast de i den sydvästra delen förses med nytt golv. Ingenting tyder på att byggnaden återställs till sitt ursprungliga skick. Några av de förstörda golven rivs upp under den fortsatta verksamheten, och visst material används till andra ändamål, bland annat till nya golv. Nya pålrader sätts upp, förmodligen för att avgränsa olika aktivitetsytor, dessa behöver inte ha varit mycket högre än någon meter. Verksamheten tycks nu koncentreras till härdarna, gamla platser som varit utan härdar får nu sådana och nya härdar anläggs ovanpå gamla.

Anläggandet av nya härdar avtar, kulturlager som bildats ovanpå härdarna tyder dock på att aktivitet fortfarande förekommer på platsen, kanske aktiviteter kopplade till nybyggnationer. Till nybyggnationen hör förmodligen en förändring av palissaden i sydöst som får en bredare lucka, detta gör att man enklare kan ta sig in i anläggningen.

Browall sammanfattar de olika faserna på följande sätt:

Ursprunglig byggnadsfas

Aktivitetsfas

Brandfas

Reparationsfas

Aktivitetsfas

Nybyggnationsfas

Avslutande aktivitetsfas.

(Browall 2011 s. 168f).

3. Alvastra pålbyggnad - en neolitisk hembygdsgård

Efter de omfattande undersökningarna som under åren utförts i Alvastra har en hel del energi lagts på tolkningar. Under den första utgrävningen tolkades anläggningen som en boplats med golv och stöttor till väggar. Men när schakten utökas ändrar Otto Frödin sig och tror istället att anläggningen fungerat som försvarsplats för den lokala trattbägarbefolkningen, han tänker sig att man byggt den för att avvärja anfall från gropkeramiska grupper. Frödin ser samtidigt att ett visst utbyte mellan de båda kulturerna finns belagt då skärvor med gropkeramisk ornamentik hittats, vilket dock kan vara ett resultat av tillfällig inport, enligt Frödin. När fler keramikfragment med denna ornamentik hittas under utgrävningen presenterar Frödin tanken att detta kunde vara ett resultat av att slavar och kvinnor producerat keramiken och att dessa rekryterats från det kustnära folket i öster (Browall 1986 s. 28f)

Arkeologen Mats P. Malmer som ledde de arkeologiska utgrävningarna 1976-1980 är en av dem som ägnat sig åt tolkningar av anläggningens funktion. Under utgrävningen 1980 noterade Malmer att de skelettlämningar som finns på platsen i huvudsak ligger i de övre lagen och därmed tillhör anläggningens senare livstid, därför var pålbyggnadens ursprungliga funktion inte en begravningsplats. Att anläggningen skulle ha en försvarsfunktion har Malmer från projektets början hållit för osannolikt. Den låga positionen i förhållande till omgivande fastmark gör platsen olämplig ur försvarshänsyn, därutöver anser Malmer att pålarna som omringar anläggningen är för svaga och

för glest placerade för att fungera som palissad. Även tolkningen av anläggningen som en stenåldersboplats är enligt Malmer osannolik, då platsens position i en våtmark måste gjort den både kall och fuktig under vintertid. Att platsen i perioder varit bebodd håller malmer för sannolikt, men isåfall endast sommartid, med förbehåll för att en sommarboplats i en mosse inte kan anses ha några vardagliga eller praktiska fördelar för varken bondebefolkning eller jägar-samlarbefolkning. Med detta i åtanke har människor bott på platsen av sociala och ideologiska skäl snarare än rent praktiska, detta då fynd av redskap och matvaror offrats till ”högre makter” i mossen (Browall 1986 s. 30)

Det är dock Malmers slutgiltiga tolkning av anläggningen som är intressant för denna uppsats; Malmer menar att pålbyggnaden ursprungligen fungerat som socialt och kultiskt centrum för sin bygd, och att den således används som samlingsplats där människor ägnat sig åt festande och offrande till högre makter (Browall 1986 s. 31)

4. Diskussion

Anläggningen vid Alvastra är inte den enda neolitiska platsen som kan anses ha denna typ av social funktion. Platser som Jonstorp eller Sarup i Skåne och s.k ”causewayed camps” i England är andra exempel på liknande platser (Browall 1986 s. 31). Av de tidigare presenterade tolkningarna av Alvastra pålbyggnads funktion anser jag Malmers vara mest trolig. Att pålbyggnaden fungerat som en slags ”bygdegård” där människor träffas, festar och umgås. Materialet som återfunnits på platsen representerar den gropkeramiska kulturen såväl som trattbägarkulturen och i vissa fall även den svensk-norska stridsyxekulturen. Detta ger oss kanske en bild av samlingar med människor från olika grupper, med olika försörjningsstrategier och eventuellt olika kulturella och sociala världar. Om olika grupper delar ett landskap tvingas de på ett eller annat sätt förhålla sig till varandra, i området kring Alvastra tycks man ha träffats och haft ett kulturellt och eventuellt även materiellt utbyte. För att återknyta till föregående kapitel kan man eventuellt tänka sig att Alvastra pålbyggnad är en plats där en pidginliknande process kan äga rum genom utbyte och inspiration mellan människor.

Kapitel 3 - Fallstudie 2 - Blandad teknologi: Från pidginspets till senneolitiskt kreolsamhälle

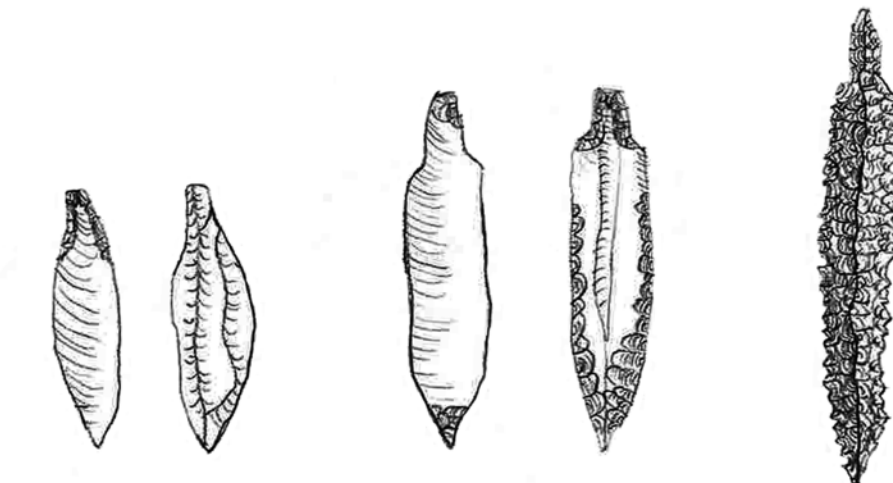
1. Inledning

Uppsatsens tidigare kapitel har haft varsin funktion, kapitel 1 försöker diskutera och teoretiskt bevisa likheter mellan materiell kultur, samhälle och språk. Genom denna diskussion vill jag visa att dessa tre företeelser fungerar på liknande sätt och därmed underbygga försöket att förstå materiell kultur på samma sätt som lingvister arbetar med att förstå spridning och utveckling av språk. Termer som pidgin och kreolspråk introduceras och en kort diskussion kring dessa termers lämplighet i en analys av materiell kultur följer. Nästa kapitels funktion är att undersöka om människor från olika arkeologiska kulturer träffats och om ett kulturellt/materiellt utbyte kan anses ha ägt rum. Alvastra påbyggnad blir här beviset för denna typ av samarbete och utbyte, en plats som anses vara en renodlad mötesplats, en slags bygdegård för lokalbefolkningen (Browall 1986 s. 31). Med denna korta sammanfattning rör vi oss vidare in i uppsatsens tredje och sista kapitel. På dessa sidor vill jag undersöka blandad teknologi, finns det föremål i de neolitiska samlingarna som kan anses vara kulturöverskridande? Föremål som används av alla de neolitiska kulturerna? Jag vill här även gå in på senneolitikum och diskutera övergången till den kulturella homogenitet som anses skapas i denna period. Varför försvinner de arkeologiska kulturerna, vad händer med dem och vad händer med deras teknologi?

2. Tångepilspetsar

Tångepilspetsen är ingen ny teknologi under neolitikum, samma teknik finns representerad under senpaleolitikum där Bromme/Ahrensburg och Federmezerspetsar används. Denna typ av pilspets tycks dock överges under mesolitikum där tvärpilar, snedpilar och andra typer istället används. Det är först under mellanneolitikum A som denna typ återvänder, då anses den tillhöra den östliga gropkeramiska kulturen (Malmer 2002, Iversen 2016, Petersen 2014 s. 79). Den neolitiska tångepilspetsen delas in i fyra typer A,B,C och D dessa har alla typologiska element som särskiljer dem. Typ A har ingen retuscherad egg och påminner i vissa fall om de senglaciala typerna. Typ B har en delvis retuscherad egg och typ C är retuscherad från alla håll och har ett triangulär tvärsnitt

med en tydlig rygg. Denna typ kan bli upp till 18cm lång. Typ D är tekniskt sämre än typ C men även den är retuscherad från alla håll och har triangulärt tvärsnitt denna typ är även kortare (Iversen 2016, Malmer 2002, Petersen 2014).

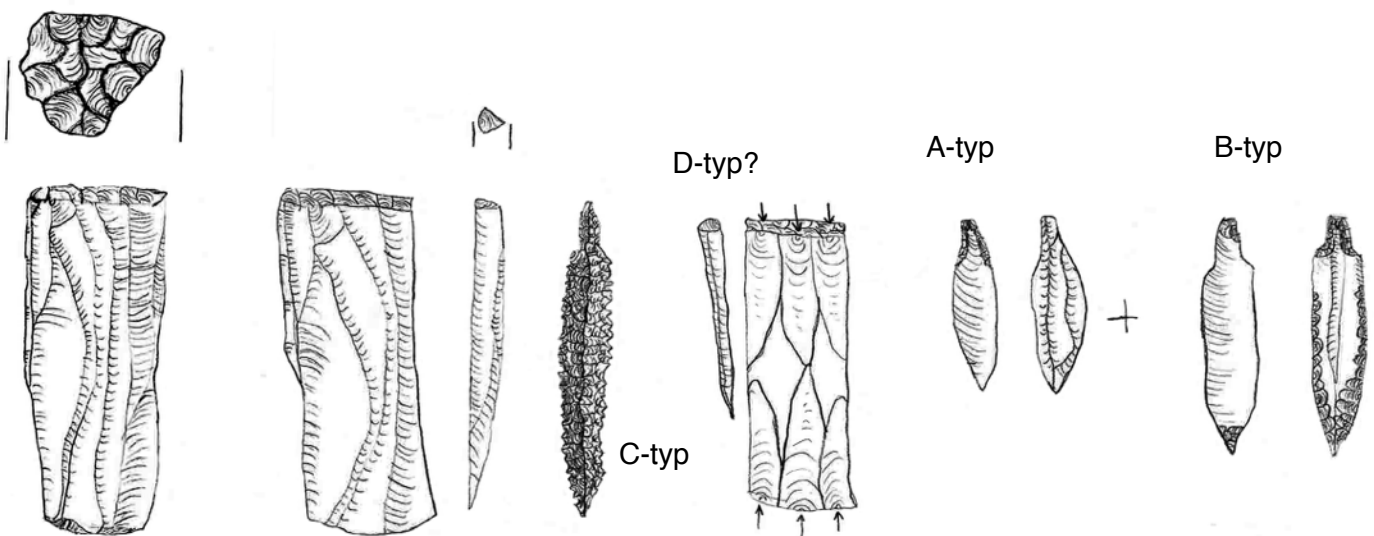

*Figur 4: Från vänster: Typ-A, typ-B och typ-C
(Illustrerat av författaren)*

Tidigare har dessa typer ansetts ha en kronologisk följd, man tänkte sig att pilspetsarna representerade en teknologisk utveckling över tid där längden och den gradvis ökande mängden retusch var en gradvis utveckling. Detta stämmer dock inte och senare C-14 dateringar utförda på danska kontexter och lokaler i norra Norge som visar att typerna har används samtidigt (Iversen 2016 s. 71f). Iversen menar snarare att de olika typerna skiljs åt ur ett funktionsperspektiv snarare än ett tidsperspektiv. De pilspetsar som tidigare ansetts vara äldre; typ A och typ B har enligt Iversen används för jakt då de har en skärande egg som snabbt tömmer ett djur på blod. De andra spetsarna; typ C och D är enligt Iversen avsedda för skottlossning mot andra människor. Dessa spetsar har stickande egg som tränger sig igenom eventuell skyddsklädsel eller till och med enklare sköldar av trä eller läder (Iversen 2016).

2.1 Eventuell typologisk förklaring

Utöver de tidigare två typologiska förklaringarna; den äldre kronologiska förklaringen och Iversens funktionsförklaring kan man addera ytterligare en. Tångespetsar kommer från tvåpoliga cylindriska spånblock och en förklaring till de olika typernas utseende kan hittas i de olika typer av spån som kan produceras från denna typ av kärna. Eftersom ett cylindriskt spånblock inte är perfekt rund kommer vissa avslag ha ett triangulärt tvärsnitt något som lämpar sig mycket bra för spetsar av typ C och D, en majoritet av spånen kommer dock inte ha detta triangulära tvärsnitt, dessa spån

Figur 5: Spetsar av typ C slås från hörn eller naturliga ryggar, längden kan även indikera att C-spetsarna slås i ett tidigt skede då kärnan blir mindre varje gång den prepareras. Spetsar av typ A och B slås bipolärt och på blockets övriga ytor. Fler spetsar av A och B-typ än av C-typ kan framställas från varje kärna, vilket möjligtvis förklarar varför spetsar av de typerna är vanligare i det arkeologiska materialet.

lämpar sig till spetsar av typ A och B. En cylindrisk spånkärna producerar alltså spån med triangulärt tvärsnitt (C och D-spetsar) såväl som spån med ett platt tvärsnitt (A och B-spetsar). Att spetsar av typ A och B är vanligare än spetsar av typ C och D kommer eventuellt av att färre ryggade spån med triangulärt tvärsnitt kan slås från varje kärna. Denna flintteknologiska förklaring motsätter sig inte Iversens förslag, det är sannolikt att dessa olika spetsar har haft olika användningsområden. Däremot bör de olika spetsarna ses som försök att ta tillvara på alla de spån som kärnan kan producera och inte som en medveten funktionsbaserad ansats, även om en sådan också kan finnas.

2.2 Kulturtillhörighet

De neolitiska pilspetsarna tycks inte tillhöra någon specifik kultur, enligt Malmer är tvärpilarna en teknologi som den tidiga trattbägarkulturen plockat upp från den mesolitiska Ertebøllekulturen (Malmer 2002 s. 37). Dessa används framför allt i tidigneolitikum och mellaneneolitikum A och hittas på lokaler som anses tillhöra trattbägarkulturen. Exempel på tvärpilar finns även i den gropkeramiska kulturen, andelen tvärpilar tycks dock minska under denna period (Malmer 2002 s. 86f). Även i lokaler som anses tillhöra den svensk-norska stridsyxekulturen finns ett fåtal fynd av tvärpilar även om denna typ enligt Malmer kan anses vara mer eller mindre utdöd under MNB (Malmer 2002 s. 161).

Tångepilspetsar återfinns i mellaneneolitikum då både i trattbägarkulturen och den gropkeramiska kulutrens lokaler. Tångepilspetsen fortsätter användas i resten av mellaneneolitikum i takt med att tvärpilen försvinner (Malmer 2002).

Tabell 3: De olika pilspetsarna under neolitikums olika perioder.

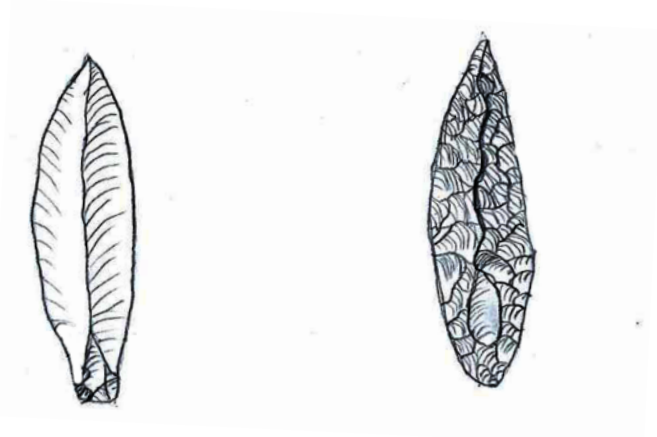
	Trattbägarkultur TN	Trattbägarkultur MNA	Gropkeramisk kultur MNA-MNB	Stridsyxekultur MNB
Tvärpil	Används	Används	Används men finns färre	Mycket få exempel
Tångepilspets	Används inte	Används	Används	Används

Det blir här tydligt att denna teknologi kommer under MNA, men mindre tydligt vart den kommer ifrån. Tångepilspetsen tycks vara en multikulturell teknologi som sprider sig mellan grupper och stora geografiska områden. De olika typerna är inte skilda i tid, snarare är de eventuellt ett resultat av de olika spån som kan framställas från en cylindrisk tvåpolig kärna. De hittas i flera olika kontexter, på mötesplatser som Alvastra, i gravar och på boplatser. Varför tångepilspetsen ersätter den tidigare tvärpilen är svårt att svara på, kanske har det att göra med förändringar i fauna där andra typer av spetsar blir mer funktionella, kanske handlar det om kultur eller sociala faktorer som gör att den gamla tidens spetsar långsamt överges?

3. Senneolitikum

Stenålderns sista period skiljer sig på flera sätt från de tidigare, de kulturer som arkeologer anser sig kunna urskilja i det arkeologiska materialet är nu försvunna (Carlsson 2015), ny materiell kultur skapas samtidigt som viss materiell kultur och gamla seder blir kvar (Iversen 2015). Övergången till senneolitikum är som de flesta andra övergångar inte en snabb och kaotisk sådan, utan en långsam process där vissa delar av samhället förändras och andra konserveras (Iversen 2015 s. 64). Under denna period introduceras såväl nya föremålskategorier, flintdolkar, flintskärar, ythuggna pilspetsar m.m som nya material och flintknackningstekniker (Iversen 2015).

Med den nya flathuggningstekniken kommer nya pilspetsar, det är dock möjligt att observera de gamla mellanneolitiska typernas övergång till de nya flathuggna. Tångepilspetsarna av typ C och D försvinner men de tidiga flathuggna spetsarna av typ 4a och 4b kan anses vara flathuggna versioner

Figur 6: Från vänster: Tångepilspets typ-A MNA/B, flathuggen pilspets typ 4a SN (illustrerat av författaren)

av de tidigare typ A och B spetsarna från mellanneolitikum då de har liknande form och kan anses komma från likartade spån. Tångepilspetsarna av A-typ används fram till ca 2500 f.v.t (Iversen 2016 s. 71) och den flathuggna typ 4a spetsen kommer under enkelgravskulturen i Danmark ca 2900-2400 f.v.t (Petersen 2014 s. 92), vilket innebär att dessa båda typer överlappar varandra.

Även i andra material kan spår av tidigare typer spåras, de nya fyrsidiga flintyxorna som introduceras under denna period kan anses vara oslipade bredeggade versioner av tidigare stridsyxor/trattbägaryxor. Vissa materialkategorier ser dock mycket hög grad av förändring, keramiken som

återfinns under senneolitikum bär mycket få likheter med tidigare typer av keramik och en vis degenerering kan observeras. Om detta beror på att keramiken inte längre ses som ett kulturellt uttryck utan snarare som ett rent bruksföremål eller om konsten att skapa den tidigare komplexa trattbägarkeramiken har gått förlorad är svårt att säga.

Den kanske mest iögonfallande nya föremålskategorin som introduceras under senneolitikum är flintdolken. Som pilspetsarna är denna flathuggen och finns i sex typer I, II, III, IV, V, VI varav den sista hör hemma i den tidiga bronsåldern (Apel 2001). Flintdolkar finns inte under tidigare perioder och representerar därför en helt ny materialkategori. Den flathuggna flintdolken anses vara en kopia av liknande dolkar i brons från kontinenten, vilket tyder på såväl kontakter som materiellt utbyte.

4. Slutgiltig diskussion

Inbakat i vår syn på mänskliga kulturer är en syn på att föremål som utgör kulturella uttryck är kulturspecifika. Lewis Binford menade att man kan använda vår samtid för att förstå vår forntid (Binford 1983 s. 23f) så låt oss testa. Vi föreställer oss att trattbägare nyttjar 'trattbägarföremål' och att gropkeramiker nyttjar 'gropkeramiska föremål'. Denna syn på mänskliga kulturer återfinns även i dagens politiska samtal, framförallt i diskussionen kring kulturell apropriering. Man anser att drömfångare i Sverige representerar en form av kulturell stöld, ett uttryck av kolonialism. Men för att kunna stjäla måste någon äga, för att likställa kulturell stöld med materiell stöld måste kulturella uttryck anses vara närmast materiella. Drömfångaren är ursprungssamerikanernas **egendom**, rastaflåtan är jamajcanens **egendom**, och tångepilspetsen är gropkeramikerns **egendom**. Jag menar att vi här ser ett grundläggande missförstånd. Materiell kultur är inte nödvändigtvis kulturspecifikt, de färdas från en grupp eller kultur till en annan och omformas gång på gång under tiden.

Denna uppsats har handlat om hur vi ska förstå materiell kultur, ska vi tänka i termer av kulturer, i termer av funktioner eller i termer av språk och utbyte. Uppsatsens första kapitel hade som uppgift att beskriva och bevisa de likheter som språk, kultur och materiell kultur delar. Att luckra upp de åtskillnader som vi placerar mellan olika mänskliga uttryck och fenomen och visa att dessa företeelser i själva verket är likartade. Att språk fungerar som objekt och objekt fungerar som språk,

att hantverk fungerar som språk och språk fungerar som hantverk. Lingvistik har utvecklat termer och teorier kring språkutveckling, förklaringar som bygger på utbyte, möte och samarbete mellan människor. Uppsatsens poäng är att använda samma förklaringsmodell för att förstå materiell kultur. Om människor med olika modersmål utvecklar pidginspråk för att kommunicera med varandra, kan man då inte tänka sig att människor med olika materiell kultur utvecklar pidgin-artefakter i samband och som en del av denna kommunikation? Om människor med olika modersmål lever tillsammans tillräckligt länge kommer deras barn utveckla ett kreolspråk, kan man då tänka sig att människor efter att ha levt med varandra tillräckligt länge skapar en kreoliserad materiell kultur?

Varje samhälle består av grupper, det kan gälla folkgrupper, mindre samhällen, familjer eller andra typer av nätverk. Vilka av dessa typer som finns i Skandinavien under neolitikum är mycket omdiskuterat. Jag vill nedan presentera två möjliga förklaringar till vad dessa grupperingar kan betyda, jag vill även redan nu poängtera att uppsatsens förklaringsmodell fungerar oavsett vilken förklaring man väljer.

Existerar de olika grupperna i det neolitiska samhället i form av etniskt skilda grupper som invandrat och tagit med sig sitt språk och materiella kultur från hemlandet? De tidigare nämnda DNA-analyserna utförda på Gotland och i Västergötland pekar på detta. De trattbägarindivider som legat begravda i megalitgraven i Gökhem härstammar från Sardinien, samtidigt kan vi spåra de gropkeramiska individerna till de baltiska områden som idag utgör Estland Lettland och Litauen (Skoglund et al 2014). Stabila isotop-analyser utförda på gropkeramiska individer och personer hörande till trattbägarkulturen visar att dessa på Gotland ätit helt skilda typer av föda, trattbägarna har ätit terrestriell föda och de gropkeramiska individerna har ätit marin föda (Apel et al 2017). Dessa prover är mycket få och berättar egentligen endast att dessa individer härstammar från olika geografiska områden och att just dessa individer har ätit olika föda. Det är dock nödvändigt att ta ställning till sådana prover och vara medveten om att de potentiellt kan förändra hela vår syn på stenåldern senare perioder.

Den första förklaringsmodellen bygger alltså på invandring, de skilda materiella typerna och kontexterna skapas genom att olika människor från olika geografiska områden delar på landet i Skandinavien. Kanske kommer trattbägarkulturens keramik och gravpraxis från medelhavsområdet och kanske kommer gropkeramikernas jakt och keramikultur från det baltiska området. Vi får i detta tankeexperiment tänka oss att dessa grupper i början varken delar språk eller materiell kultur i

någon större utsträckning, men hur förklarar vi då de typer av föremål som återfinns bland båda kulturerna? Tidigare i uppsatsen under det första kapitlet berättades en kort historia om de slavar som hade oturen att hamna i Sydamerika. Slavarna delades in i grupper där man medvetet såg till att de olika slavarna inte talade samma språk, detta för att minska risken för uppror och organiserade flyktförsök. Resultatet av denna uppdelning blev att slavarna skapade ett pidginspråk, ett språk som byggde på fragmentariska europeiska språk slavarna lärt sig på de europeiska slavskeppen, språket byggde även på delar av de olika gruppernas modersmål (Todd 1974). På samma sätt som de europeiska slavhandlarna tog för givet att de olika människorna med de olika språken skulle behålla sina egna språk och därmed inte kunna kommunicera med varandra tar arkeologer för givet att olika grupper eller etniciteter behåller sin materiella kultur. Men om olika grupper som på ett eller annat sätt tvingas överleva på samma geografiska plats utvecklar pidginspråk för att kommunicera kan man då inte också tänka sig att dessa grupper utvecklar pidginartefakter? Jag menar att så är fallet och att tångepilspetsen är en sådan artefakt. Genom organiserat materiellt och kulturellt utbyte som vi ser i Alvastra eller genom omedvetet utbyte förs denna teknologi över från människa till människa. Genom samarbeten i jaktstrategier eller allianser förs teknologin över från den ena gruppen till den andra. Av kulturella eller funktionella skäl kommer den gamla tvärpilen försvinna och tångepilspetsen bli dominerande, för att sedan försvinna under senneolitikums tidiga skede där den får en kortlivad flathuggen variation. Under senneolitikum har de olika grupperna levt tillsammans så länge att kulturrelationerna inte längre är heterogent uppdelade och en mer eller mindre homogen kreoliserad kultur skapas. Precis som pidginspråk ofta övergår i kreolspråk när nya generationer börjar använda det tidigare pidginspråket som modersmål övergår de tidigare samhället med dess pidginartefakter till ett kreoliserat samhälle där de nya generationerna lämnat sin gamla uppdelade materiella kultur och utvecklar en ny kreoliserad sådan som sedan blir den dominerande senneolitiska kulturen.

Tabell 4: Pilteknologins utveckling

Tidigneolitikum	Mellanneolitikum A	Mellanneolitikum B	Senneolitikum
Tvärpilen finns kvar sedan mesolitikum	Tvärpilen används fortfarande	Tvärpilen försvinner	
	Tångepilspetsen kommer	Tångepilspetsen dominerar	Tångepilspetsen utvecklas till ythuggen 4a spets och försvinner sedan
			Andra typer av flathuggna pilspetsar introduceras

Men om de olika arkeologiska kulturerna inte består av folkgrupper utan av något annat, hur kan man då använda språkmetaforen för att förstå materiell spridning?

Låt oss nu testa en annan tolkning av vad de olika arkeologiska kulturerna består av. Istället för att tänka i termer av folkgrupper invandrade från olika delar av Europa kan man tänka sig att de olika arkeologiska kulturerna representerar människor som helt enkelt ägnar sig åt andra typer av överlevnadsstrategier. Kan man tänka sig att trattbägarna är bönderna, att de gropkeramiska grupperna är jägarna och att dessa båda grupper inte kommer från olika geografiska platser utan endast valt att försörja sig på olika sätt? De får fortfarande anses tillhöra olika grupper även om de inte finns en etnisk skillnad. Samma förklaring som tidigare går att applicera här, man träffas antingen organiserat på platser som Alvastra pålbyggnad eller sporadiskt då man delar samma områden för jakt och jordbruk. Då dessa båda grupper inte delar samma försörjning, en jagar en annan odlar, utvecklar de med tiden olika materiell kultur som lämpar sig för dessa olika försörjningsstrategier. Tångepilspetsen kan även här ses som en pidginartefakt som skapas i samarbete mellan dessa båda grupper, genom utbyte, inspiration eller rent plagiat. Senneolitikum blir här ett resultat av att människor överger jakt som huvudsaklig försörjning och gått över till jordbruk i huvudsak.

Ytterligare förklaringar och diskussioner finns och fler kommer säkert med tiden, uppsatsens syfte är inte att reda ut dessa frågor, ovanstående exempel bör ses som en ansats att använda språkmetaforen som förklaringsmodell med två skilda teser. Uppsatsens huvudsakliga budskap är att fokusera på människors kontakter och samarbeten över kulturella och etniska gränser. Människor

är inte slavar under sin kultur eller etnicitet, utbyte samarbete och kontakter existerar även i de mest hetrogena av samhällen. Föremål behöver inte skapas av en kultur, föremål kan skapas i relationen mellan olika kulturer eller grupper. Vi är ofta besatta av att hitta typers geografiska och kulturella ursprung och glömmer därför att typer och teknologier organiskt kan växa fram i relationen och kontakten mellan grupper, precis som pidginspråk gör det. Den mat som anses vara indisk i Sverige är som bekant mycket annorlunda från den mat som serveras i Indien, den svensk-indiska maten är ett resultat av en kulturell hybrid. Tidigare har just språk och materiell kultur jämförts, slutsatsen är och förblir att såväl språk som materiell kultur är hierarkiska system som kan byggas ut i det oändliga, med ord eller verktyg kan människan skapa oändliga kombinationer av kulturella uttryck. Vi använder språk såväl som materiell kultur för att definiera ett oss och ett dem, för att förstärka vår egen grupp genom att klart definiera skillnader i relation till andra grupper. Men vi använder även språket för att överbygga sådana grupperingar och separeringar. Språket påverkar oss precis som materiell kultur påverkar oss, det finns en korrelation mellan barns (även många vuxna kan känna sig träffade) ”svengelska” och deras julklappslista med det senaste från den amerikanska hyperkonsumtionen. Språk och materiell kultur arbetar i symbios för att skapa vår personliga identitet. Om vi som Lewis Binford föreslår kan lära oss om det förflutna genom att studera vår samtid bör detta mänskliga beteende inte vara unikt för vår tid.

5. Slutsatser

Genom att diskutera och presentera teoretiska, arkeologiska och materiella företeelser har uppsatsens syfte varit att förstå mänsklig såväl som materiell kultur och språk i ett samhälle. Frågan har varit om man kan använda lingvistiska termer och metoder för att förstå materiell kultur, med fokus på begreppen pidgin och kreol. Arbetet har resulterat i ett flertal slutsatser och jag ämnar presentera dem var och en nedan.

5.1 Språk är kultur och ting, ting är språk och kultur och kultur är språk och ting.

Uppsatsens första kapitel ägnades åt en diskussion om likheter mellan materiell kultur och språk, två saker som ofta skiljs åt. Genom att använda teorier som *entanglement* och ATN (*actor network theory*) visade det sig att dessa mänskliga uttryckssätt delar varandras egenskaper och i mångt och mycket fungerar på samma sätt. Språk såväl som materiell kultur är hierarkiska system som båda

kan byggas ut i det oändliga. Vi använder språk och materiell kultur i vardagen som verktyg, vi använder dem socialt för att skapa en identitet och vi använder dem för att kommunicera med varandra. Slutsatsen blir därför att vi kan använda lingvistiska förklaringsmodeller för att förstå materiell kultur och vi kan använda förklaringsmodeller gjorda för materialstudier för att förstå hur språk sprider sig och fungerar. Detta är en av uppsatsens viktigaste slutsatser då den öppnar upp för nya och annorlunda sätt att hantera frågor om olika mänskliga uttryck.

5.2 Tångepilspetsen är en mångkulturell företeelse

Det finns två viktiga slutsatser angående tångepilspetsen: 1 de olika typerna är som Rune Iversen visat inte skilda i tid och representerar inte en kronologisk eller typologisk utveckling. Dessutom menar jag att dessa typer har en enkel teknologisk förklaring då de olika typerna representerar de olika typer av spån som kan slås från en cylindrisk tvåpolig kärna. 2 tångepilspetsen är inte som tidigare föreslagits en gropkeramisk typ, detta då den finns i material från samtliga neolitiska kulturer. Tångepilspetsen är istället ett resultat av kulturellt och teknologiskt utbyte mellan olika grupper, en s.k pidgin-artefakt som skapas genom utbyte och kommunikation. Den kommer inte från den ena eller den andra kulturen, den kommer som ett resultat av denna kulturdualism.

5.3 Språkanalogier kan fungera

Uppsatsen har presenterat ett fåtal arkeologiska problem och försökt besvara dem med hjälp av språkanalogier. Huvudsakligen har begreppen pidgin och kreol använts i detta avseende. Huvudsakligen är slutsatsen att språkanalogier har potential att fungera i en diskussion om materiell kultur, baserat på den teoretiska diskussion som förts i uppsatsens första kapitel anser jag det möjligt att förstå både materiell kultur och språk på liknande sätt. Om mer tid kunde läggas på att kartlägga och bearbeta ett arkeologiskt material hade uppsatsens slutsats varit starkare, uppsatsen är idag mestadels teoretisk och hade mått bra av ett mer gediget arkeologiskt material, något för framtiden måhända. Slutsatsen att språkanalogier går att använda på ett arkeologiskt material är idag teoretisk inte praktisk och kommer förbli så tills den testas ordentligt på ett arkeologiskt material.

Referenser

Apel, Jan (2001). *Daggers, knowledge & power*. Diss. Uppsala : Univ., 2001

Apel, Jan. Wallin, Paul. Storå, Jan. Possnert, Göran. (2017) *Early Holocene human population events on the island of Gotland in the Baltic Sea (9200-3800 cal. BP)* Quaternary International xxx (2017) 1-11

Binford, L.R. (1973). *Interassemblage variability - the Mousterian and the "functional" argument*. I C. Renfrew (ed.), *The Explanation of Culture Change: Models in Prehistory*, 227-54. London: Duckworth

Binford, Lewis R. (1983). *In pursuit of the past: decoding the archaeological record*. London: Thames and Hudson

Blaesild, Paulina (2017) muntlig information

Botwid, Katarina (2017). *Understanding Bronze Age life: Pryssgården (LBA) in Sweden from an artisanal perspective*. Lund: Institute of Archaeology and Ancient history

Bourdieu, Pierre (1992). *Kultur och kritik: anföranden*. Göteborg: Daidalos

Browall, Hans (1986). *Alvastra påbyggnad: social och ekonomisk bas*. Diss. Stockholm : Univ.

Browall, Hans (2011). *Alvastra påbyggnad: 1909-1930 års utgrävningar*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien (KVHAA)

Browall, Hans (2016). *Alvastra påbyggnad: 1976-1980 års utgrävningar : västra schaktet*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien

Carlsson, Anders (2015). *Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria: från stenålder till vikingatid = Interpretative archaeology and Swedish prehistory : from the stone age to the Viking period*. Stockholm: Stockholm universitet, [Institutionen för arkeologi och antikens kultur]

Childe, V. Gordon (1956). *Piecing together the past: the interpretation of archaeological data*. London: Routledge & K. Paul

Chomsky, Noam (1972). *Language and mind*. Enl. ed. New York: Harcourt Brace Jovanovich

Darwin, Charles (1871). *The descent of man; and, Selection in relation to sex*. Vol. 1. London: J. Murray

Greenfield, Patricia M. (1998). *Language, tools, and brain revisited*. Behavioral and Brain Sciences 21:159-163.

Göransson, Hans 2014 *The Middle Neolithic landscape at Alvastra in Östergötland*. Fornvännen 109

Hodder, Ian (1982). *Symbols in action: ethnoarchaeological studies of material culture*. Cambridge: Cambridge U.P

Hodder, Ian (2012). *Entangled: an archaeology of the relationships between humans and things*. Malden, MA: Wiley-Blackwell

Holloway, Ralph L. (1969) *Culture: A Human Domain*. Current Anthropology, Vol. 10, No. 4, Part 2, (Oct., 1969), pp. 395-412 The University of Chicago Press on behalf of Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research

Iversen, Rune (2015). *The transformation of Neolithic societies: an eastern Danish perspective on the 3rd millennium BC*. Københavns Universitet

Iversen, Rune (2016) *Arrowheads as indicators of interpersonal violence and group identity among the Neolithic Pitted Ware hunters of southwestern Scandinavia*. Journal of Anthropological Archaeology 44 69–86

Jennbert, Kristina (1984). *Den produktiva gåvan: tradition och innovation i Sydsandinavien för omkring 5300 år sedan*. Diss. Lund : Univ.

Jennbert, Kristina (2015) *Cultural identity? - The Middle Neolithic Pitted Ware complex in southern scandinavia*. Neolithic Diversities : perspectives from a conference in Lund Sweden. s.66-73

Jensen, Jørgen (2001-2004). *Danmarks oldtid*. København: Gyldendal

Latour, Bruno (1992). *Where are the missing masses, sociology of a few mundane artefacts application I Shaping Technology-Building Society*. Studies in Sociotechnical Change. (Red) Wiebe Bijker och John Law, MIT Press, Cambridge Mass. pp. 225-259

Latour, Bruno (2005). *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford: University Press

Malmer, Mats P. (2002). *The Neolithic of south Sweden: TRB, GRK, and STR*. Stockholm: Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities [Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akad.]

Malmer, Mats P. (1975). *Stridsyxekulturen i Sverige och Norge*. Lund: Liber

Malmer, Mats P. (1969). *Gropkeramiksboplatsen Jonstorp RÄ.* Stockholm: Almqvist & Wiksell

Malmer, Mats P. (1962). *Jungneolithische Studien*. Diss. Lund : Univ.

Moberg, Carl-Axel & Arbman, Holger (1969). *Introduktion till arkeologi: jämförande och nordisk fornkunskap*. Stockholm: Natur och kultur

Skoglund, Pontus. Malmström, Helena. Omrak, Ayca. Raghavan, Maanasa. Valdiosera, Cristina. Günther, Torsten. Hall, Per. Tambets, Kristiina. Patrik, Jüri. Sjögren, Karl-Göran. Apel, Jan. Willerslev, Eske. Storå, Jan. Götherström, Anders. Jakobsson, Mattias (2014). *Genomic Diversity and Admixture Differs for Stone-Age Scandinavian Foragers and Farmers*. Science magazine 344 s. 747

Todd, Loreto (1974). *Pidgins and creoles*. London: Routledge & Kegan Paul

Vang Petersen, Peter (1993). *Flint fra Danmarks oldtid*. København: Høst & Søn

Bildförteckning

Bild på omslag illustrerat av Marcus Svensson

Figur 1: Alvastra idag taget från Google Maps

Figur 2: Alvastra fornlämningsmiljö, bild tagen från FMIS och bearbetad av författaren

Figur 3: Alvastras stenålderslandskap rasterkarta med mossens förmodade utsträckning och boplatser utplacerade av författaren

Figur 4: Olika typer av tångepilspetsar illustrerade av författaren baserade på ritade exempel ur *Flint fra Danmarks oldtid* av Vang Petersen

Figur 5: Tillverkningsprocess illustrerad av författaren, kärnor och spetsar baserade på ritade exempel ur *Flint fra Danmarks oldtid* av Vang Petersen

Figur 6: Mellanneolitisk tångepilspets och senneolitisk 4a spets, jämförande bild illustrerad av författaren baserad på bilder ur *Flint fra Danmarks oldtid* av Vang Petersen

Little by little, one goes far...